

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jan Gillern

**Konsociační demokracie jako možné
řešení politického uspořádání na Kypru**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Jan Gillern**

Vedoucí práce: **prof. PhDr. Blanka Říhová, CSc.**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

Gillern, Jan. *Konsociační demokracie jako možné řešení politického uspořádání na Kypru*. Praha, 2013. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Blanka Řichová, CSc.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá možností řešení kyperského politického uspořádání na principech teorie konsociační demokracie jak ji definoval Arend Lijphart. Obě ostrovní komunity se začaly vzájemně odcizovat především po vzniku nezávislého Řecka, který vedl k růstu řeckého nacionalismu na Kypru. Úspěchy Mustafy Kemala v Turecku po první světové válce pak naopak posilovaly národní vědomí turecké komunity.

V roce 1960 byl na Kypru nastolen systém splňující veškeré parametry teorie konsociační demokracie, který se ale již během prvních tří let fungování stal zcela nefunkčním a četné krize vyústily téměř v občanskou válku. V práci argumentuji, že to byly nepříznivé podmínky pro konsociační demokracii, jak je definoval sám Arend Lijphart, které pád republiky zapříčinily.

Práce také zkoumá, zda tyto nepříznivé faktory přetrvaly dodnes. Na kyperském vývoji od rozpadu republiky v 60. letech po současnost v práci popisuji, jak se tyto faktory vyvíjely. Jak ukázal můj výzkum, ke změně k lepšímu sice došlo, nicméně řada faktorů stále zůstává nepříznivá. Především zde chybí vůle elit po nastolení a udržení konsociačního řešení, což činí možnost stabilního řešení založeného na Lijphartově teorii velmi nepravděpodobnou.

Abstract

The main aim of this bachelor thesis is to examine whether a solution based on the Lijphart's consociational theory can bring stable political solution to Cyprus.

Cypriot communities began to alienate as a response to the emergence of independent Greece in 19th century and successes of Mustafa Kemal in Turkey after the WWI.

In 1960 the system based on the consociational principles was established in Cyprus. However, during the first three years of its existence it became dysfunctional and various crisis resulted in almost civil war. In this paper I argue that it were mainly the missing favorable conditions for consociational democracy, as defined by Arend Lijphart, that caused this failure.

This paper also examines whether this unfavorable situation remained in existence. Therefore, I follow the events since the failure of the republic in 1960th in order to find out whether the situation for consociational democracy has improved. As my research showed, although there are some significant improvements, some of the Lijphart's conditions are still unfavorable. Mainly the determination of Cypriot elites to establish and maintain the consociational system is missing and therefore it is improbable that stable consociational solution can be found.

Klíčová slova

Kypr, konsociační demokracie, Arend Lijphart, Turecko, Řecko, řešení konfliktu

Keywords

Cyprus, consociational democracy, Arend Lijphart, Turkey, Greece, conflict resolution

Rozsah práce: 94 140 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ... 1. 5. 2013

Jan Gillern

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval paní profesorce Blance Říkové za cenné rady a připomínky k mé práci.

1. Vymezení tématu

Kyperský problém, kdy se řecká a turecká komunita nejsou schopny dohodnout na politickém uspořádání na ostrově, se táhne již několik desítek let. Po neúspěchu republiky z roku 1960 a turecké invazi v roce 1974 na ostrově de facto fungují dva státy, na jihu uznaná Kyperská republika, která je i členem EU a Turecká severokyperská republika (TRNC), jejíž existenci uznává jen Turecko.

Problém státoprávního uspořádání na Kypru však nelze považovat jen za vnitřní záležitost Kyperské republiky. Záležitost má totiž značně negativní vliv na vzájemné vztahy Evropské unie a Turecka, které má ambice stát se v budoucnu jejím členem a navíc je v současnosti jedním z nejdůležitějších strategických partnerů EU.

Veškerá jednání o možném řešení situace zatím zkrachovala. Nejblíže byl Kypr k dohodě pravděpodobně v roce 2003, tedy těsně před vstupem do EU. Tehdy však kompromisní návrh OSN v referendu odmítla řecká část obyvatelstva.

2. Cíle práce

Hlavním cílem práce je posoudit, zda by, i přes negativní zkušenost, mohla být konsociační demokracie možným řešením budoucího politického uspořádání na Kypru.

3. Užitá teorie a metodologie

V práci využiji teorii konsociační demokracie Arenta Lijpharta, kterou se pokusím aplikovat na fungování republiky z roku 1960 a na odmítnutý Annanův plán z roku 2003. V prvním případě se budu věnovat především problémům, které republiku provázely a přičinám neúspěchu konsociační demokracie. V případě Annanova plánu se zaměřím především na důvody, které vedly řeckou komunitu k jeho odmítnutí. Na základě těchto analýz pak zhodnotím pravděpodobnost možného budoucího řešení právě na principech konsociační demokracie.

Je zřejmé, že bez podpory obyvatelstva obou komunit nemá žádné řešení šanci na úspěch. V práci tedy rozeberu i současné veřejné mínění kyperských občanů na budoucí státoprávní uspořádání ostrova. K tomu využiji především dvou průzkumů bruselského „Centre for European Policy Studies“ z let 2008 a 2009

4. Předpokládaná osnova práce

1. Úvod
2. Podstata a stručná historie problému
3. Republika 1960 – 1974
 - a. Okolnosti vzniku – Curyšské a Londýnské dohody
 - b. Principy fungování republiky
 - c. Příčiny neúspěchu
4. Hledání řešení v období od pádu republiky po Annanův plán
5. Annanův plán
 - a. Principy navrhovaného uspořádání
 - b. Důvody odmítnutí řeckou komunitou
6. Veřejné mínění obyvatelstva ohledně budoucího státoprávního uspořádání
7. Závěr

Obsah

ÚVOD.....	2
1. HISTORICKÁ VÝCHODISKA	3
1.1. SPOLEČNÉ SOUŽITÍ V RÁMCI OSMANSKÉ ŘÍŠE A GENEZE ŘECKÉHO NACIONALISMU	3
1.2. PROHLUBOVÁNÍ SPORŮ POD BRITSKOU SPRÁVOU A GENEZE TURECKÉHO NACIONALISMU ..	5
1.3. INTERNACIONALIZACE KONFLIKTU PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE A NEZÁVISLOST.....	8
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	10
2.1. LIPHARTOVA TYPOLOGIE POLITICKÝCH SYSTÉMŮ.....	10
2.2. ČTYŘI ZÁKLADNÍ PRVKY TEORIE KONSOCIAČNÍ DEMOKRACIE	11
2.3. FAKTORY PŘISPÍVAJÍCÍ K UDRŽENÍ KONSOCIAČNÍ DEMOKRACIE	12
3. OBDOBÍ 1960-1963 V KONTEXTU TEORIE KONSOCIAČNÍ DEMOKRACIE	14
3.1. KONSOCIAČNÍ PRVKY ÚSTAVY Z ROKU 1960.....	15
3.2. PŘÍČINY NEÚSPĚCHU REPUBLIKY	16
3.2.1. <i>Nechtěná republika</i>	16
3.2.2. <i>Spor o municipality</i>	17
3.2.3. <i>Nerovnováha mezi segmenty</i>	18
4. SOUČASNÉ PODMÍNKY PRO KONSOCIAČNÍ DEMOKRACII NA KYPRU	21
4.1. ROVNOVÁHA MEZI SEGMENTY A SEGMENTÁLNÍ IZOLACE	21
4.2. ODHODLÁNÍ ELIT VYTVOŘIT A UDRŽET KONSOCIAČNÍ DEMOKRACII	24
4.2.1. <i>Řecko-kyperská politická reprezentace</i>	24
4.2.2. <i>Turecko-kyperská politická reprezentace</i>	26
4.2.3. <i>Annanův plán a následná vyjednávání</i>	28
4.3. EXISTENCE ZASTŘEŠUJÍCÍ LOAJALITY.....	31
4.3.1. <i>Existuje společná kyperská národní identita?</i>	32
4.3.2. <i>Jaké uspořádání preferuje kyperská populace?</i>	35
ZÁVĚR	36
SUMMARY	40
POUŽITÁ LITERATURA.....	41

Úvod

Tato bakalářská práce diskutuje možnost budoucího řešení politického uspořádání na Kypru na bázi teorie konsociační demokracie popsané nizozemským politologem Arendem Lijphartem. Přestože je středomořská Kyperská republika od roku 2004 plnohodnotným členem Evropské unie, její vláda ovládá pouze jižní část svého území. V severní části ostrova, zahrnující více než 35% jeho rozlohy, leží mezinárodně neuznaná¹ Severokyperská turecká republika.

Tento stav je výsledkem konfliktu dvou komunit žijících na Kypru, řecké a turecké, jehož počátek je možné datovat do 19. století. Soužití Řeků a Turků na Kypru sahá ale mnohem hlouběji do historie, kdy spolu obě komunity po několik století v rámci Osmanské říše koexistovali v míru a vzájemné spolupráci. Typická pro toto soužití byla i náboženská tolerance. Naprostá většina povstání, někdy i násilných, neměla náboženský základ, ale byla zaměřena proti útlaku shora. Příčiny většinou byly společné oběma komunitám. Změna nastala až s rostoucím nacionalismem pod britskou správou v devatenáctém a posléze dvacátém století. Primární zájmy obou komunit se začaly diametrálně rozcházet, kdy řecká komunita začala propagovat myšlenku enosis, tedy spojení s mateřskou zemí, Řeckem (Pericleous, 2009, s. 131-132). Pochopení historie soužití a vzniků národních identit Řeků a Turků na Kypru je nezbytné pro jakoukoli analýzu možných budoucích řešení konfliktu. Z tohoto důvodu se má práce ve své první části zaměřuje právě na analýzu historických souvislostí, především na vznik a vývoj řeckého i tureckého nacionalismu a poválečné hledání kompromisu ohledně státoprávního uspořádání zakončené curyšsko-londýnskými dohodami.

Druhá část práce popisuje Lijphartovu teorii konsociační demokracie, včetně její kritické reflexe, čímž poskytuje teoretický základ pro další analýzy. Analytická část práce pak bude právě v kontextu teorie konsociační demokracie diskutovat dvě otázky. První z nich je příčina tragického neúspěchu republiky z roku 1960, která již po třech letech svého působení vyústila téměř v občanskou válku a trvalou separaci obou komunit. V práci ukáží, že to byly právě nepříznivé podmínky pro nastolení konsociační demokracie, které do značné míry přispěly k pádu republiky. Druhou otázkou, které se budu věnovat, je zda jsou tyto nepříznivé podmínky v celé míře přítomny i dnes, či zda

¹ S výjimkou Turecka

došlo vlivem událostí od roku 1963 k jejich změně k lepšímu. V této části se budu ve zvýšené míře věnovat i postoji běžných obyvatel Kypru k budoucímu uspořádání a ke vztahům mezi komunitami. Důvodem je, že v dnešní době je podpora obyvatel pro budoucí státoprávní uspořádání zcela nezbytná. Je totiž nemyslitelné, aby se opakovala situace z roku 1960, kdy bylo uspořádání budoucí republiky domluveno na mezinárodní úrovni a nebylo předloženo občanům ke schválení.

V závěru práce se na základě výsledku výše zmíněných analýz pokusím posoudit, do jaké míry je situace na Kypru řešitelná na bázi teorie konsociační demokracie.

1. Historická východiska

1.1. Společné soužití v rámci osmanské říše a geneze řeckého nacionalismu

Ostrov Kypr se stal integrální součástí Osmanské říše roku 1571 po jejím vítězství v benátsko-turecké válce. Tento fakt na jednu stranu samozřejmě výrazně zlepšil postavení turecké komunity na ostrově, je však nutné podotknout, že řecká majorita si udržela značnou autonomii. Osmanský systém vlády byl postaven na systému tzv. milletů, tedy jednotek založených na konfesijním principu. Tento systém byl uplatněn i pro správu Kypru a řecko-ortodoxní část obyvatelstva byla zařazena do samostatného milletu, jehož etnarchou, tedy politickým i náboženským vůdcem, byl uznán arcibiskup ortodoxní církve. Jeho pravomoci dalece přesahovaly ty, kterými disponoval Osmanskou říší vyslaný guvernér a stal se tak skutečně hlavním zdrojem politické moci na Kypru (Nevzat, 2005, s. 62-64).

Náboženská či etnická nesnášenlivost nebyla patrná ani mezi politickými elitami, ani mezi samotnými příslušníky obou komunit. Je známo mnoho případů, kdy nižší vrstvy obou komunit spojily své síly v protestech proti nepopulárním opatřením vládnoucích vrstev, například v daňových otázkách. Situace, kdy se příslušníci jedné komunity obrátili v protestech proti druhé komunitě, se sice objevovaly, nicméně jejich počet byl zanedbatelný. Jinými slovy, pro kyperskou společnost bylo mnohem typičtější štěpení třídní, než dle náboženské či etnické příslušnosti. Na mnoha místech byly dokonce komunity natolik propojené, že mnohdy nebylo dokonce snadné jejich

příslušníky od sebe rozeznat. Ničím výjimečným nebyly dokonce ani sňatky napříč komunitami. (Nevzat, 2005, s. 65-75).

Z výše uvedeného je zřejmé, že vznik řeckého nacionalismu na Kypru v 19. století jen těžko mohl být důsledkem jen vnitropolitické situace či špatných vztahů s tureckou komunitou. Jeho rozbuškou se stalo vypuknutí řecké války za nezávislost v roce 1821 a následné vyhlášení nezávislého řeckého státu v roce 1828. Od tohoto momentu se řecko-kyperské elity, ortodoxní církve především, postupně začaly přiklánět k myšlence enosis², tedy připojení Kypru k Řecku, jakožto centru helénismu (Pericleous, 2009, s. 77-78).

V reakci na podporu řecké revoluce ze strany některých řecko-kyperských elit, zavedla Osmanská říše v roce 1821 tvrdá represivní opatření vůči křesťanskému obyvatelstvu, která značně limitovala jejich výsadní postavení. To vedlo k emigraci řady církevních hodnostářů a řecko-kyperských politických elit, z nichž někteří se následně aktivně zapojili do řecké války za nezávislost. Již na konci roku 1821 byl exilovými příslušníky řecko-kyperské komunity podepsán tzv. Marseilleský manifest, který volal po vojenském osvobození Kypru od turecké nadvlády a jeho spojení s Řeckem za pomoci spřízněných evropských států. I přes jeho nulový efekt znamenal manifest důležitý posun v řecko-kyperském boji za nezávislost, protože poprvé jasně formuloval program vznikajícího nacionalistického hnutí (Hill, 1972, s. 122-137).

V druhé polovině devatenáctého století pak začal nacionalismus získávat širší podporu v rámci řecko-kyperské komunity na ostrově, byť nejnižší vrstvy jím stále zůstaly zcela nezasaženy. V této době bylo také již zřejmé, že Osmanská říše definitivně upadá (Hill, 1972, s. 174-182). Jako pokus o její záchranu byly představeny reformy s cílem říši modernizovat a zároveň vytvořit jednotnou osmanskou identitu založenou na rovnoprávnosti, která by zahrnovala všechny její národnostní a náboženské skupiny. Tuto vizi zcela přijala turecká komunita, ale její snahy o přesvědčení řecké části kyperské populace vyšly na prázdno. Rovnoprávnost pro ně již nebyla dostačujícím řešením a jediná přijatelná varianta byla kompletní nezávislost na Osmanské říši a enosis. Neúspěch těchto reforem předznamenal konec osmanské nadvlády nad Kyprem (Nevzat, 2005, s. 85-88; Hill, 1972, s. 174-190).

² Z řeckého „énōsis“, což v překladu do češtiny znamená „unie“. Tento pojem je užíván jako označení řecko-kyperského úsilí o spojení s Řeckem, jakožto mateřskou zemí.

1.2. Prohlubování sporů pod britskou správou a geneze tureckého nacionalismu

V roce 1878 získali ostrov do své správy Britové, byť formálně zůstal stále pod suverenitou Osmanské říše. Tato změna vzbudila nadšení v rámci řecké části populace. Britskou správu vnímali jako osvobození od turecké nadvlády a jako pouze přechodnou fázi, která ve výsledku vyústí v enosis. Definitivní připojení Kypru k britskému impériu v roce 1914 pro ně tak bylo obrovským zklamáním. Dokonce i valná část turecké komunity vnímala nástup Britů pozitivně. Podmínky smlouvy s Osmanskou říší jim zajišťovaly zachování postavení a od britské správy si slibovali modernizaci země a náboženskou svobodu (Nevzat, 2005, s. 105; Beckingham, 1957, s. 68).

V roce 1882 zavedla britská vláda na Kypru ústavu zavádějící legislativní radu, tedy samosprávný legislativní orgán. Její složení poprvé formálně potvrdilo rozdělení ostrova na dvě komunity, čímž přispělo k dalším konfliktům. Rada se skládala z 9 volených řeckých zástupců, 3 volených tureckých zástupců a 6 jmenovaných zástupců koloniální správy včetně vysokého komisaře, který měl rozhodující slovo v případě rovnosti hlasů. Toto složení vedlo k vytváření ad hoc aliancí mezi tureckými a britskými zástupci proti řeckým snahám o enosis. Důsledek této situace ani nemohl být jiný než prohlubování vzájemné nevěřivosti mezi oběma kyperskými komunitami, které byly (Beckingham, 1957, s. 69; Pericleous, 2009, s. 79).

K další polarizaci mezi oběma komunitami na přelomu století zavedla příčinu situace na Krétě a s ní spojená Řecko-turecká válka³. Důvod, proč právě krétská krize značně přispěla k eskalaci napětí na Kypru, byla podobnost situací na obou ostrovech z mnoha hledisek. Kréta a Kypr byly podobně velké ostrovy se srovnatelným strategickým významem. Na obou byla populace tvořena dominantní řeckou komunitou usilující o enosis a významnou tureckou menšinou. Spojovala je také vazba na Osmanskou říši a angažovanost velmocí. V tomto kontextu sehrál důležitou roli i rozvoj

³ Na Krétě se podobně jako na Kypru ortodoxně-křesťanská řecká komunita dlouhodobě domáhala enosis. V roce 1897 pak došlo k eskalaci konfliktu, kdy řecká komunita na Krétě jednostranně vyhlásila spojení ostrova s Řeckem. To na tento krok zareagovalo vysláním vojenských jednotek s cílem převzít kontrolu nad ostrovem, což vedlo k okamžitému vyhlášení války ze strany Osmanské říše, které Kréta patřila. Mohutná ofenziva zajistila Osmanské říši rychlé vítězství a v prosinci došlo po zásahu velmocí k uzavření mírové smlouvy. Na jejím základě byla Kréta přiznána plná autonomní správa,

národního tisku v obou komunitách po zrušení cenzury pod britskou správou. Není překvapující, že se krétská krize stala ústředním tématem tisku obou komunit, jakožto hlavní bod obhajoby vůči druhé komunitě. Turecký tisk upozorňoval především na masakry muslimských obyvatel ze strany Řeků, jakožto na možné vyhlídky turecké komunity, pokud ustane v boji proti řeckým snahám o enosis. Kritizoval také chování západních velmocí, které proti těmto zločinům nijak nezasáhly. Tento fakt také do značné míry přispěl k oslabení důvěry turecké komunity v ochranu ze strany britské správy (Nevzat, 2005, s. 144-145). Řecký tisk naopak vyzdvihoval hrdinný boj krétských křesťanů proti osmanské nadvládě. Pro řeckou komunitu se tak Kréta stala symbolem úspěchu boje za enosis, čímž motivovala kyperské Řeky k další eskalaci situace. Tlaky vyvolané krétskou krizí, především po vypuknutí Řecko-turecké války, byly tak silné, že donutily vysokého komisaře k restriktivním krokům typu zákazu shromažďování či vydávání tisku. I přes tato opatření však Krétská krize zanechala trvalé důsledky na vztazích mezi oběma kyperskými komunitami. Posílila jak řecké tužby po spojení s mateřskou zemí, tak identifikaci turecké komunity s Osmanskou říší. Její část dokonce začala volat po ukončení britské správy a návratu Kypru jedinému právoplatnému majiteli, Osmanské říši (Nevzat, 2005, s. 146-147).

Teprve v tomto období začíná také pomalu sílit nacionalistické cítění v rámci turecké komunity. Důvodů pro pomalejší nástup je hned několik. Předně, turecká část populace postrádala zastřešující organizaci, jakou měla řecká část v podobě ortodoxní církve, která by ji vedla. Osmanská říše jí zajišťovala ochranu před řeckými separatistickými snahami, nicméně vzhledem k jejímu stavu v devatenáctém století pro ni nepředstavovala mateřskou zemi, ke které by se mohla hrdě hlásit. Změna nastala díky dvěma klíčovými událostem konce devatenáctého a začátku dvacátého století. Zavedení britské správy pro ně znamenalo ztrátu jistoty jejich privilegovaného postavení a strach z možného spojení Kypru s Řeckem. Ještě větší vliv ale měl vzestup Mladotureckého hnutí⁴ na přelomu století a vznik kemalistické Turecké republiky po první světové válce. Turecko s jeho nacionalistickou ideou propagovanou Mustafou

v jejímž čele stál generální guvernér jmenovaný velmocemi. Tím se v roce 1898 stal řecký princ Jiří, čímž se Kréta dostala do značné míry pod vliv Řecka (Hradečný, 1999, s. 32-34).

⁴ Sekulární politické hnutí v Osmanské říši prosazující liberálně-demokratické reformy a myšlenky panturkismu. V roce 1908 proběhla v Osmanské říši revoluce, jejíž hybnou silou byli právě Mladoturci. Výsledkem revoluce byla transformace Osmanské říše v konstituční monarchii (Hradečný, 1999, 34-35).

Kemalem se tímto pro kyperské Turky stalo stejným vzorem, jakým bylo Řecko pro kyperské Řeky (Pericleous, 2009, s. 133-140; Nevzat, 2005, s. 168-169).

Největšího rozvoje se pak turecký nacionalismus na Kypru dočkal v meziválečném období. Přispěly k tomu především dva faktory. Prvním z nich je jednoznačný úspěch nově vzniklé Turecké republiky pod vedením Mustafy Kemala, která se stala důležitou mocností Blízkého východu a stabilita režimu výrazně převyšovala tu v Řecku. Turecko-kyperská komunita s nadšením přebírala veškeré kemalistické reformy a den vyhlášení Turecké republiky začal být oslavován jako národní svátek (Nevzat, 2005, s. 258-259; Beckingham, 1957, s. 73). Druhým důležitým faktorem vedoucím k rostoucímu národnímu uvědomění v rámci turecké komunity byl rozvoj vzdělanosti jejich příslušníků. Zatímco na začátku dvacátých let ještě turecká komunita značně za řeckou zaostávala, na počátku třetí dekády již byly počty žáků z obou národních komunit téměř vyrovnané. Velká část učebnic i profesorů navíc pocházelo přímo z Turecka, takže se kemalistický nacionalismus pevně ukotvil i ve školních osnovách (Nevzat, 2005, s. 198-299; Pericleous, 2009, s. 140).

Na meziválečné období lze také nahlížet jako na promarněnou příležitost k obnovení spolupráce mezi oběma komunitami. Na mezinárodní scéně došlo k výraznému zlepšení vztahů mezi Řeckem a Tureckem, kdy jejich představitelé jasně deklarovali opuštění jakýchkoli nároků na Kypr a v roce 1930 dokonce řecký premiér Venizelos a turecký prezident Kemal uzavřeli smlouvu o přátelství. Toto oteplení řecko-tureckých vztahů se částečně přeneslo i na vztahy obou kyperských komunit. Do legislativní rady byli ve dvacátých letech zvoleni umírnění zástupci a v mnoha případech spolu vytvořili koalici proti represivním koloniálním návrhům britské správy. Zástupci kyperských Řeků dokonce podali několik návrhů na vytvoření nových ústavních institucí s poměrným zastoupením obou komunit (Pericleous, 2009, s. 79-82). Tyto návrhy však byly odmítnuty tureckými zástupci, protože se obávali, že hlavní cíl, který se za nimi skrývá, je stále enosis. Neúspěch umírněných řeckých zástupců v Legislativní radě a represivní nařízení britské správy v oblasti školství pak opět přivedly k moci radikály. K následné eskalaci pak došlo v roce 1931, kdy řečtí nacionalisté uspořádali povstání za enosis, které vyústilo v podpálení úřadu vlády v Nikósii. Tento akt vedl k omezení svobody tisku a pozastavení činnosti legislativní rady ze strany britských orgánů. Události roku 1931 definitivně ukončily naději na nastolení konstruktivní spolupráce mezi ostrovními komunitami a naopak vedly k další eskalaci napětí mezi nimi (Pericleous, 2009, s. 83-85; Beckingham, 1957, s. 74).

1.3. Internacionalizace konfliktu po druhé světové válce a nezávislost

Hlavní příčinou přenesení kyperské otázky na mezinárodní úroveň po druhé světové válce byl boj o moc v rámci řecko-kyperské komunity mezi ortodoxní církví a nově vzniklou komunistickou stranou AKEL. Až do začátku čtyřicátých let byla církev zcela dominantní politickou silou v rámci řecké části Kypru a vzestup komunistů tuto její pozici ohrožoval. Centrálním bodem boje o moc se stala právě myšlenka enosis, protože úspěch v této oblasti by znamenal jednoznačné vítězství. Církev v tomto okamžiku začala prosazovat bezodkladné spojení s Řeckem s mnohem větší intenzitou. Nejvýznamnější osobností tohoto snažení byl bezpochyby nově zvolený arcibiskup Makarios III., jenž na svou podporu vyhlásil v roce 1950 referendum, ve kterém se 96% Řeků na Kypru vyslovilo pro enosis. Tento výsledek pak velmi proaktivně používal jako tlak na Řeckou vládu k přenesení kyperské otázky na úroveň OSN, což s nadšením podporovala i naprostá většina řecké veřejnosti. Liberální premiér Venizelos sice tyto návrhy, v zájmu zachování dobrých vztahů s Británií, vytrvale odmítal, nicméně jeho pravicový nástupce Papagos byl vstřícnější. Zastával totiž názor, že po všech řeckých obětech v průběhu války má jeho země právo žádat Kypr. Jeho první pokus o zařazení kyperské otázky na program schůze OSN však ztroskotal z důvodu kategorického odmítnutí ze strany Británie a všech jejích spojenců v NATO. Britská vláda navíc na tento krok zareagovala prohlášením, že veškerá další jednání o uspořádání na Kypru se musí konat za přítomnosti turecké vlády, jakožto zástupce početné turecké minority na ostrově. Všechna tripartitní jednání zástupců Řecka, Turecka a Británie však skončila neúspěchem z důvodu zcela protichůdných záměrů řecké a turecké vlády. Řekové bezpodmínečně vyžadovali enosis a turečtí vyjednavači na druhou stranu nebyli ochotni přistoupit na nic jiného než rozdělení ostrova. (Hradečný, 1999, s. 71-73; Markides, 1977, s. 12-14).

Mezitím se značně zkomplikovala i situace na ostrově, kdy v roce 1955 nacionalistické a anti-komunistické kruhy za podpory církve a řecké Papagosovy vlády založily ilegální Národní organizaci kyperských bojovníků (EOKA), do jejíhož čela se postavil plukovník Grivas. EOKA vyznávala pouze násilné metody boje za enosis, přičemž jejím hlavním cílem bylo upoutat pozornost světa na kyperský problém. Organizace prováděla útoky nejen proti britským koloniálním představitelům a příslušníkům turecké komunity, ale také proti „zrádcům“, tedy umírněným kyperským

Řekům. Celkem jejím útokům padlo za obětí kolem 600 lidí, z nichž „zrádců“ bylo asi 20%. Britská vláda se snažila proti Grivasově organizaci bojovat všemi prostředky a v roce 1956 dokonce přistoupila k deportaci Makaria z Kypru na Seychelské ostrovy. Na násilnosti zareagovali i turečtí extrémisté založením Turecké obrané organizace (TMT), která používala stejných teroristických metod jako EOKA (Markides, 1977, s. 15-20; Hradečný, 1999, s. 73-75).

Kritická situace na ostrově se přenesla i na úroveň vztahů mezi Řeckem a Tureckem. Na podzim 1955 explodovala před domem Mustafy Kemala nálož, která odstartovala protiřecké násilnosti v Turecku, včetně ničení chrámů řecko-ortodoxní církve, za kterými stál, jak se později ukázalo, turecký premiér Menderes. Tyto události samozřejmě vyvolaly prudké zhoršení vztahů mezi oběma zeměmi, na druhou stranu však ukázaly neodkladnost nalezení kompromisu v kyperské otázce. V roce 1958 přišel britský premiér Macmillan s návrhem uspořádání, kdy by britskému guvernérů sekundovali jmenovaní reprezentanti Řecka i Turecka. Obě komunity by měly vlastní legislativní orgán s posledním slovem v lokálních otázkách. Všichni občané Kypru by si také mohli vybrat, zda si chtějí ponechat britské občanství, nebo přijmou občanství mateřské země. Tento plán sice všechny strany odmítly, ale v reakci na něj přišel arcibiskup Makarios s vyjádřením podpory případné nezávislosti. Byť, jak se později ukázalo, tento postoj neznamenal konec jeho úsilí o enosis, udal tím směr dalším jednáním. Přelomovou se pak stala schůzka premiérů Turecka a Řecka v Curychu, kdy se oba státníci domluvili na základních parametrech nového státu. Tato dohoda pak byla potvrzena na konferenci v Londýně, kde k ní svůj podpis přidali i zástupci Británie a obou kyperských komunit, arcibiskup Makarios za řeckou část a Fazıl Küçük za tureckou část (Hradečný, 199, s. 74-80; Soulioti, 2006, s. 61-70).

Curyško-londýnské dohody byly tvořeny celkem třemi smlouvami. Treaty of Establishment stanovovala základní strukturu nového státu. Treaty of Guarantee zaručovala bezpečnost, nezávislost a územní integritu nově vzniklého státu a v případě narušení těchto principů dávala garančním státům, pokud by nebyl možný koordinovaný postup, právo individuální intervence. Zároveň zakazovala členství Kypru v jakékoli mezinárodní organizaci, jejímž členem nebyly všechny garanční státy. V poslední smlouvě, Treaty of Alliance, pak Kyperská republika, Řecko a Turecko deklarovaly vzájemnou spolupráci v oblasti obrany. Nezávislá Kyperská republika vznikla 16. dubna 1960 jako nikým nechtěný kompromis, což také značně poznamenalo její další vývoj (Hradečný, 1999, s. 80-81; Soulioti, 2006, s. 73-109).

2. Teoretická východiska

V této části práce se budu věnovat teorii konsociační demokracie z pera holandského politologa Arenda Lijpharta, kterou budu následně v práci aplikovat na kyperský příklad.

2.1. Lijphartova typologie politických systémů

Arend Lijphart vycházel z typologie politických systémů Gabriela Almonda, který rozdělil západní demokratické systémy na tři typy, z nichž detailně popsal pouze dva: stabilní angloamerický, vyznačující se homogenní politickou kulturou a nestabilní kontinentální s fragmentovanou politickou kulturou. Třetímu typu, zahrnujícímu stabilní demokracie s fragmentovanou politickou kulturou se dále nijak nevěnoval (Lijphart, 1969, s. 207-211). Ve snaze zpřesnit Almondovo dělení a detailněji popsat tento třetí typ vytvořil Lijphart svojí vlastní typologii, která se poprvé objevila v jeho publikaci o politickém systému v Nizozemí (Lijphart, 1968). Na základě studia nizozemského systému Lijphart argumentuje, že klíčovým faktorem pro stabilitu demokracie v tak fragmentované společnosti je chování elit. Právě vztah mezi chováním elit a kritériem politické kultury (převzatým z Almondovy teorie) se stal základním stavebním kamenem Lijphartovy typologie, která rozlišuje čtyři typy demokratických politických systémů:

	Homogenní politická kultura	Fragmentovaná politická kultura
Koalescentní chování elit	Depolitizovaná demokracie	Konsociační demokracie
Soutěživé chování elit	Dostředivá demokracie	Odstředivá demokracie

Lijphart, 1968, s. 209

Dostředivá a odstředivá demokracie korespondují s Almondovým angloamerickým, respektive kontinentálním typem. Oba systémy se vyznačují soutěživým chováním elit, které je ale slučitelné se stabilitou systému pouze v zemích s homogenní politickou kulturou. Ve fragmentovaných společnostech pak vede k nestabilitě. Mezi tyto odstředivé demokracie Lijphart řadí francouzskou třetí a čtvrtou republiku, tehdejší Itálii a Výmarskou republiku (Lijphart, 1969, s. 222-224).

Kromě těchto dvou typů, které převzal z Almondovy typologie, rozlišuje Lijphart dva další typy demokratických systémů vyznačující se nesoutěživým chováním elit. Jako depolitizovanou demokracii Lijphart označuje druh politického systému, ke

kterému se dle jeho názoru začaly v 60. letech přibližovat západoevropské politické systémy. Jako konkrétní příklad může sloužit Nizozemí, kdy politická kultura v zemi přestávala být tak fragmentovaná jako v minulosti, ale tradice koalescentního chování elit přetrvávala. Ač by se mohlo zdát, že tento systém má předpoklady být tím nejstabilnějším, pravda je jiná. Lijphart argumentuje pojmem Roberta Dahla „demokratický leviathan“, který označuje tendenci politických elit ve vyspělých západních zemích ke smlouvání a kompromisům. Tento „demokratický leviathan“ je, jak argumentuje Dahl, odmítán mladými lidmi a akademiky, kteří ho nepovažují za dostatečně demokratický (Lijphart, 1968, 208-213; Lijphart 1977, s. 106-107).

Poslední typ Lijphartovy typologie, konsociační demokracie, popisuje systém s fragmentovanou politickou kulturou, který je ale díky konstruktivnímu chování elit schopen dosáhnout stability. Mezi tyto systémy Lijphart řadil Nizozemí do 60. let, Rakousko či Švýcarsko. Právě konsociační demokracii také věnoval většinu svých pozdějších publikací v 60. a 70. letech, kdy tento model značně rozpracoval a zkoumal také jeho aplikovatelnost na země třetího světa vyznačující se značnou fragmentací.

2.2. Čtyři základní prvky teorie konsociační demokracie

Arend Lijphart definuje 4 základní prvky, které systém musí splňovat, aby bylo možné označit ho za konsociační demokracii. Prvním a nejdůležitějším prvkem je velká koalice. Na tomto místě je nutné podotknout, že v Lijphartově teorii tento pojem neznamená koalici dvou největších politických stran, jak jej vnímáme v českém prostředí, ale účast elit všech segmentů společnosti na vládě. Systém velké koalice tak jde proti jedné ze základních charakteristik evropských demokracií, kdy je systém založen na střetávání se vlády, disponující většinou v parlamentu, s opozicí a bylo by možné argumentovat tím, že velká koalice znemožňuje alternaci a značně tak omezuje demokratičnost takového systému. Jak ale uvádí Lijphart, i v systémech vyznačujících se homogenní politickou kulturou jsme v minulosti byli svědky sestavení tohoto modelu velké koalice. Jmenovat můžeme například britskou vládu Winstona Churchilla v průběhu druhé světové války, která byla sestavena ze zástupců konzervativní i labouristické strany. V takovýchto konsolidovaných většinových demokraciích je však vláda založená na principu velké koalice sestavována v krizových situacích a je potřeba si uvědomit, že ve značně segmentovaných systémech je krize generována strukturou společnosti jako takovou. Takováto krize, vznikající se samotné podstaty dané společnosti, pak nemůže být dočasná, nýbrž trvalá (Lijphart, 1977, s. 25-29). S velkou

koalici je úzce spojen i druhý prvek, kterým je proporcionalita založená na principu, že všechny segmenty společnosti by měly v závislosti na jejich velikosti získat proporční zastoupení ve všech orgánech státu, tedy nejen v oblasti exekutivní, ale i legislativní a dalších. Aplikací proporčního zastoupení je totiž dle Lijpharta možné zabránit velkému množství potenciálních problémů v rozhodovacím procesu (Lijphart, 1977, s. 38-39).

Třetím důležitým prvkem, který je také ve své podstatě spíše doplněním principu velké koalice, je vzájemné právo veta. K udržení stability demokracie ve fragmentovaných společnostech je zapotřebí zajistit ochranu všem jejím segmentům, včetně těch minoritních. Takováto ochrana je sice částečně zajištěna samotnou účastí na velké koalici, nicméně pokud jsou její rozhodnutí učiněna na většinové bázi, minoritní segment může být snadno přehlasován. Z tohoto důvodu je zapotřebí nástroj, který zabrání přijetí rozhodnutí, které by mělo na takto minoritní segment značně negativní důsledky a tímto nástrojem může být pouze poskytnutí absolutního práva veta všem segmentům. I tento prvek poskytuje značný prostor kritikům, kteří mohou varovat před „tyrání menšiny“. I s těmito argumenty se však Arend Lijphart vyrovnává, když konstatuje, že časté používání práva veta menšinovým segmentem by nebylo výhodné ani pro něj, protože by se takto nekonstruktivní chování v budoucnu pravděpodobně obrátilo proti němu. Význam tohoto nástroje netkví v jeho samotném používání, ale v jeho přítomnosti, jakožto motivace k nalezení kompromisního řešení přijatelného pro všechny segmenty společnosti (Lijphart, 1977, s. 36-37).

Posledním ze základních prvků konsociační demokracie je segmentální autonomie. Implementace všech již dříve zmíněných prvků zajišťuje, že rozhodnutí týkající se záležitostí společného zájmu budou provedena všemi segmenty v rámci principu proporčního zastoupení. Rozhodnutí týkající se vnitřních záležitostí jednotlivých segmentů však musejí být přenechána jejich autonomní správě (Lijphart, 1977, s. 41-43).

2.3. Faktory přispívající k udržení konsociační demokracie

Arend Lijphart ve svých pracích týkajících se teorie konsociační demokracie věnoval značnou pozornost i faktorům příznivým pro vytvoření i udržení konsociační demokracie. V práci se budu podrobněji věnovat především těm faktorům, jejichž absence, jak ukáží v průběhu analytické části této práce, měla značný vliv na pád republiky v 60. letech, případně může mít vliv na budoucí vytvoření systému na bázi

konsociační demokracie na Kypru. Stručně ale zmíním i ostatní, které jsou pro kyperský příklad alespoň částečně relevantní.

Nejdůležitější a dle Lijpharta jediný nezbytný faktor se týká vztahu mezi elitami jednotlivých segmentů společnosti. V tomto kontextu zmiňuje především čtyři hlavní podmínky, které musí být splněny. Elity jednak musí být schopny nacházet konsensus mezi odlišnými zájmy a požadavky jednotlivých subkultur, dále se musí přenést přes rozdíly a spolupracovat s elitami ostatních subkultur. Třetí podmínkou je jejich odhodlání udržet nastavený systém a dále rozvíjet jeho jednotu a stabilitu. Všechny tyto požadavky jsou pak dle Lijpharta založeny na předpokladu, že si všechny elity skutečně uvědomují, jaká rizika přináší politická fragmentace (Lijphart, 1969, s. 216). Ke vztahu mezi elitami pak Lijphart dodává ještě další, nicméně ne nezbytný, podpůrný faktor, a to tradici kooperace mezi nimi. Tvrdí, že pokud jsou elity zvyklé spolu jednat a nacházet konsenzuální řešení, přispívá to ke stabilitě konsociačního řešení (Lijphart, 1977, s. 99-103).

Dalším faktorem podpůrným pro konsociační demokracii, který je zde potřeba zmínit, je rovnováha mezi jednotlivými segmenty. Pro stabilitu takového systému je příznivé, aby byly splněny dvě podmínky. Segmenty by měly být přibližně stejně velké a jejich počet by neměl být nižší než tři. Důvody, proč je rovnováha mezi segmenty důležitá pro stabilitu konsociační demokracie jsou zřejmé. V případě existence jednoho dominantního segmentu, jehož velikost jasně převyšuje všechny ostatní, má takovýto segment tendenci usilovat o pozici hegemonu a klesá tak i motivovanost jeho elit ke konsenzuálnímu chování. Dle Lijpharta je tedy ideální situace, kdy jsou všechny segmenty minoritní. Jak jsem již zmínil, velmi důležitý je také počet segmentů. Dualita segmentů totiž svádí k interpretaci politiky jako hry s nulovým součtem. Zisk jednoho segmentu je pak vnímán jako prohra druhého, což zákonitě vede k soutěživému, nikoli kooperativnímu chování elit. Naopak v případě vyššího počtu segmentů není v případě zisku jednoho z nich zcela zřejmé, který naopak ztratil (Lijphart, 1977, s. 55-60).

Faktorem, jehož absence se zásadně promítla do prvních let fungování republiky v 60. letech, je izolace jednotlivých segmentů. Zde Lijphart staví na předpokladu, že rozdíly mezi jednotlivými subkulturami se projeví tím více, čím více přicházejí jejich příslušníci do kontaktu. To pak může vést k eskalaci napětí mezi těmito segmenty a tedy k destabilizaci systému. V zájmu stability systému na bázi konsociační demokracie tedy je takové uspořádání, kdy jsou od sebe jednotlivé segmenty izolovány a sami se spravují. Lijphart v tomto kontextu cituje Davida Eastona, který mluví o jisté formě

dobrovolného apartheidu a vzniku zapouzdřených kulturních jednotek jako o nejlepším řešení pro fragmentované společnosti (Lijphart, 1969, s. 219-220).

Posledním faktorem, kterému se budu v práci věnovat podrobněji, je existence nějaké formy zastřešující loajality. O tomto faktoru se sice nedá říci, že by zásadněji ovlivnil stabilitu republiky v 60. letech, nicméně vzhledem k rozvoji masové demokracie a rostoucímu vlivu obyvatel na věci veřejné se dá předpokládat, že tento faktor může hrát zásadní roli v rozhodování o budoucím uspořádání na ostrově. Existence jisté formy identity, společné pro všechny segmenty společnosti, může významným způsobem mírnit tlaky vznikající rozdílností jednotlivých subkultur a přispívat k soudržnosti společnosti. Takovou identitou může být například kyperská národní identita, která by zahrnovala všechny segmenty a stala by se protiváhou vůči etnickému nacionalismu v rámci jednotlivých segmentů (Lijphart, 1977, s. 81-83). S tímto souvisí i další faktor, a to rozšířený souhlas s vládou kartelu elit, kdy je zcela nezbytné, aby konsociační demokracie měla podporu napříč celou společností, k čemuž právě přispívá existence zastřešující loajality (Lijphart, 1969, s. 222).

Vliv na stabilitu konsociační demokracie může dle Lijpharta mít i velikost státu, kde je systém aplikován. Všimá si, že všechny evropské státy, kde takovýto systém fungoval, byly státy malé. Výhoda nepříliš velkého státu je totiž ve větší pravděpodobnosti, že se budou jednotlivé elity navzájem znát osobně, což podněcuje jejich vůli ke spolupráci. S tímto souvisí i další faktor, a to nízké zatížení systému, které je právě v menších státech pravděpodobnější a snižuje riziko případných sporů. Ze stranických systémů pak Lijphart preferuje vícestranický systém, který dle něj, více než bipartismus, přispívá ke kompromisnímu chování elit (Lijphart, 1977, s. 60-70).

Jak jsem již zmínil, jediným faktorem, který Arend Lijphart považuje za nepostradatelný, jsou kooperativní vztahy mezi elitami jednotlivých subkultur. Ostatní faktory sice přispívají ke stabilitě konsociačního řešení, nicméně není možné považovat je za dostatečné či nenahraditelné. I v zemi, kde ani jeden z faktorů není příznivý, může konsociační demokracie fungovat a naopak (Lijphart, 1977, s. 54-55).

3. Období 1960-1963 v kontextu teorie konsociační demokracie

System fungující na Kypru od vzniku republiky v roce 1960 až po opuštění ústavních funkcí tureckými reprezentanty na přelomu let 1963 a 1964 je všeobecně

politology včetně Arenda Lijpharta (Lijphart, 1977, s. 158-159) považován za systém postavený na prvcích konsociační demokracie. Pro analýzu možného řešení politického uspořádání na Kypru na principech Lijphartovy teorie je tedy nezbytné znát příčiny selhání konsociační demokracie v 60. letech. Hlavním cílem této kapitoly tedy bude zjistit důvody, které vedly turecké reprezentanty k opuštění státních institucí. V její první části se zaměřím na konsociační prvky v ústavě z roku 1960 a následně na jejím praktickém fungování ukáži důvody jejího neúspěchu.

3.1. Konsociační prvky ústavy z roku 1960

Ústava Kyperské republiky, podepsaná v dubnu 1960 zástupci obou národních komunit, vytvořila prezidentský režim založený na principu existence dvou rovnoprávných komunit, kdy každý občan Kypru musel deklarovat, zda patří do řecké či turecké komunity. Úředními jazyky se staly jak řečtina, tak turečtina. Do ústavy byly v jisté formě zakomponovány všechny Lijphartem definované prvky konsociační demokracie, které turecké komunitě zajišťovaly ochranu před pokusy o majorizaci ze strany většinových Řeků. To je pravděpodobně dáno tím, že se na její přípravě značnou měrou podíleli odborníci ze Švýcarska, kteří se snažili na Kypru aplikovat svojí domácí zkušenost (Yakinthou, 2009a, s. 52).

Exekutivní složka nového státu byla založena na principu velké koalice, kdy v jejím čele stáli, v rámci jednotlivých komunit přímo zvolení, řecko-kyperský prezident a turecko-kyperský viceprezident, jejichž pravomoci byly téměř identické. Jejich úkolem bylo také jmenovat zástupce do Rady ministrů, složené ze sedmi příslušníků řecké komunity a tří z turecké, přičemž turecký ministr musel zastávat alespoň jeden z nejdůležitějších rezortů, konkrétně obrany, financí či zahraničí (Yakinthou, 2009a, s. 51-54).

Princip proporcionality byl pak zastoupen kromě exekutivy i v ostatních nejdůležitějších složkách státu. Jednokomorový parlament byl tvořen z 35 řeckých a 15 tureckých zástupců odděleně zvolených v rámci jednotlivých komunit. Ústavní soud se skládal ze tří soudců, po jednom z obou komunit a nezávislého předsedy ze zahraničí a Nejvyšší soud ze čtyř, kdy řecko-kyperská komunita měla o jednoho soudce více. Pro obsazování míst ve státní správě byl zvolen národnostní klíč 70:30 ve prospěch řecké komunity, pro armádu byl pak poměr dokonce 60:40 (Nedjatigil, 1981, s. 5-7).

Ústava dále oběma komunitám zajišťovala značnou autonomii, a to v oblastech náboženství, vzdělání, kultury, školství a rodinných záležitostí. Tato autonomie byla

praktikována skrze lokální legislativní orgány, tzv. Komunální komory (Nedjatigil, 1981, s. 6-7). Ochranu zájmů obou komunit zajišťovala také možnost vzájemného veta, a to jak na úrovni exekutivní, tak legislativní. Vetem vůči jakémukoli rozhodnutí parlamentu i exekutivy v oblastech zahraniční politiky, obrany a bezpečnosti disponovali prezident i viceprezident. V parlamentu pak byla k přijetí zákonů týkajících se volebního práva, místní správy a daní vyžadována tzv. dvojitá většina, tedy schválení nadpolovičnými většinami zástupců obou komunit zvlášť (Yakinthou, 2009a, s. 52-54).

3.2. Příčiny neúspěchu republiky

V minulé kapitole jsem ukázal, že ústavně Kyperská republika naplňovala veškeré parametry teorie konsociační demokracie. Jak však uvedl i sám Arend Lijphart, podmínky pro konsociační demokracii na Kypru byly značně nevýhodné, což se společnému státu stalo osudným (Lijphart, 1977, s. 158-160). V následujících odstavcích se pokusím ukázat, jak především absence tří důležitých faktorů zapříčinila neúspěch konsociačního řešení na Kypru v 60. letech.

3.2.1. Nechtěná republika

Prvním z těchto faktorů je ten, dle Lijpharta, nejdůležitější. Jedná se o vůli elit jednotlivých segmentů společnosti zachovat stabilitu systému a jejich schopnost hledat kompromisní řešení. Hlavní problém Kyperské republiky byl ten, že vzniklá ústava nebyla výsledkem jednání zástupců místních subkultur, kteří by si uvědomovali riziko fragmentace a s tím spojenou potřebu nalézt stabilní politické uspořádání akceptovatelné oběma komunitami. Ústava z roku 1960 byla výsledkem jednání velmocí a kyperským elitám předložena jako hotová věc. Ústavu sice zástupci obou komunit podepsali, nicméně ani jeden z nich jí neviděl jako trvalé řešení.

To platí především pro řecko-kyperskou komunitu v čele s arcibiskupem Makariem, neúnavným bojovníkem za myšlenku enosis, který se v roce 1960 stal i prvním prezidentem Kyperské republiky. I když byl jakožto prezident republiky povinen ji chránit a zajišťovat její stabilitu, svého snu o spojení s Řeckem se nevzdal. Svědčí o tom jeho četné výroky, kdy veřejně deklaroval, že enosis stále zůstává konečným cílem kyperských Řeků. Pro ilustraci lze uvést dva jeho výroky. V roce 1962 například v rámci svého kázání prohlásil: „Kyperští Řekové musí pokračovat v cestě za dokončení práce započaté hrdiny z EOKA. Boj musí pokračovat v nové formě a bude pokračovat, dokud nedosáhneme svého cíle“. Za pozornost stojí například i jeho

prohlášení pro London TIMES z roku 1963: „Spojení Kypru s Řeckem je touha, kterou kyperští Řekové vždy uchovávají ve svých srdcích. Tuto touhu není možné ukončit založením republiky“. Tento jeho přístup dokládá i fakt, že mnoho míst ve státní správě, včetně dvou ministerských postů, připadlo členům vojenské organizace EOKA (Nedjatigil, 1982, s. 8-9).

Nová ústava však plně neuspokojila ani tužby turecko-kyperské komunity, která dlouhodobě propagovala řešení na bázi rozdělení ostrova či jeho vrácení Turecku. Její hlavní představitelé Fazıl Küçük a Rauf Denktaş sice formálně vyjádřili podporu nové republice, především proto, že znění ústavy tureckou komunitu značně zvýhodňovalo, nicméně ani oni neviděli toto řešení jako konečné. To dokazují tajné dokumenty sepsané politiky turecko-kyperské komunity v letech 1960 a 1963. Na jejich základě je zřejmé, že turecká reprezentace vnímala společnou republiku jako dočasné řešení a jejím cílem bylo vytvoření samostatného tureckého státu na Kypru (Soulioti, 2006, s. 379-387).

Na základě těchto informací je evidentní, že dlouhodobé fungování republiky bylo jen těžko uskutečnitelné. Právě neochota elit udržet nastavený systém v kombinaci s dalšími faktory hrála klíčovou roli v krizi a následném rozpadu konsociační demokracie na Kypru.

3.2.2. Spor o municipality

Dalším faktorem, který zásadním způsobem zkomplikoval fungování republiky, byla nedostatečná segmentální izolace. Je sice pravdou, že většina turecké komunity se koncentrovala na severu ostrova, kdežto většina řecké komunity na jihu, nicméně značná část obyvatelstva byla smíšená. To dokazuje i hlášení amerického velvyslance na Kypru z konce 19. století, dle nějž bylo na ostrově 239 smíšených obcí z celkového počtu 605 (Nevzat, 2005, s. 75).

Tento fakt způsoboval rozpory především v otázce správy jednotlivých obcí. Od roku 1958, kdy turecko-kyperská politická reprezentace v čele s Fazilem Küçükem rozhodla o opuštění společných městských rad, existovaly na Kypru oddělené municipality, které o rok později uznala i britská koloniální správa. S rozdělením počítala i ústava nové republiky, kdy v článku 173 nařizovala vytvoření oddělených municipalit v pěti největších kyperských městech, a to Nikósii, Limassolu, Famagustě, Larnace a Pafosu. Aplikace tohoto ustanovení ústavy do praxe se však stala jádrem sporu mezi reprezentacemi obou komunit. Prezident Makarios viděl v separátních

municipalitách snahu kyperských Turků o rozdělení ostrova a překážku pro budoucí enosis, a tak přijetí příslušného zákona vytrvale odmítal. Naopak turecké politické elity, v souladu se svým plánem na rozdělení ostrova, požadovaly okamžité naplnění ústavy a v krocích prezidenta Makaria shledávaly jen snahu o vytvoření dominantního postavení řecké komunity a tedy cestu k enosis (Pericleous, 2009, s. 91-92; Sonyel, 2003, s. 37-40).

K eskalaci krize došlo v prosinci roku 1962, kdy prezident Makarios jednostranně zrušil všechny municipality na základě argumentu, že pokud turecká reprezentace není schopna dohodnout se na jednotných municipalitách, není jiné východisko než všechny zrušit. Reakce ze strany turecké komunity na sebe nenechala dlouho čekat a již druhý den turecká komunální komora rozhodla o zřízení samostatných tureckých municipalit. Obě strany pak podaly odvolání k ústavnímu soudu, který rozhodl, že jednání obou komunit bylo v rozporu s ústavou a jejich kroky zrušil. Obě strany však odmítly akceptovat rozhodnutí soudu, což přimělo jeho předsedu E. Forsthoffa z Německa k rezignaci. Výsledkem krize bylo tedy nejen rozložení systému obecní správy, ale také paralyzace ústavního soudnictví (Pericleous, 2009, s. 92-93; Nedjatigil, 1982, s. 9-10).

3.2.3. Nerovnováha mezi segmenty

A konečně třetím faktorem, stojícím za neúspěchem konsociační demokracie na Kypru, byla značná nerovnováha mezi jednotlivými segmenty. Nejen, že Kypr trpěl problémem dvou, ale i značný nepoměr ve velikosti jednotlivých segmentů ke stabilitě nepřispěl. Podle sčítání v roce 1960 žilo na ostrově 78% Řeků a jen 18% Turků (Lijphart, 1977, s. 158). Před vznikem republiky se tato disproporce na chování většinových Řeků až tak neprojevila, protože za tureckou komunitou stála silná mateřská země (stejně jako za řeckou komunitou), která tuto nerovnováhu z velké části potlačovala. Značná nadreprezentace turecké komunity ve státních institucích však jednoznačně vedla k neochotě řeckých zástupců přiznat Turkům jejich ústavně zaručená práva a v konečném důsledku ke snahám o změnu postavení turecké komunity v pouhou menšinu prostřednictvím změn ústavy.

Právě nepoměr mezi procentním zastoupením Turků v kyperské populaci a zastoupením ve státní správě garantovaným ústavou mělo za následek neochotu řeckých politických elit, v čele s prezidentem Makariem, uvést toto ústavní ustanovení do praxe. Argumentovaly přitom obtížností nalézt příslušníky turecké komunity s dostatečnou

kvalifikací na dané posty. Zároveň se snažili vyvolat v řecké komunitě pocit nespravedlnosti, že Turek s menší kvalifikací získá pozici na úkor Řeka s vyšší kvalifikací jen kvůli uměle vytvořenému poměru. Pomalé zavádění poměrného zastoupení ve státní správě vyvolávalo negativní nálady i v rámci turecko-kyperské komunity, jejíž představitelé začali vyvíjet tlak na prezidenta Makaria k rychlejšímu jednání, který se vystupňoval v roce 1961, kdy turecko-kyperská politická reprezentace v parlamentu zablokovala přijetí daňových zákonů. Vzhledem k faktu, že platnost stávajících zákonů o výběru daní měla skončit v letech 1962 a 1963, připravilo toto veto v následujících letech Kyperskou republiku o značnou část příjmů (Soulioti, 2006, 149-166).

Podobný problém nastal i v případě formování armády. Ústava počítala s vytvořením armády o síle 2000 mužů, z čehož 40% mají být příslušníci turecké komunity. Řečtí reprezentanti naopak vytvoření armády nepodporovali, protože, dle jejich názoru, takto malá armáda není nic jiného než další vytváření postů pro kyperské Turky. V rámci respektování ústavy ministři za řeckou komunitu vznik armády odsouhlasili, ale nebyli ochotni diskutovat o vytvoření separátních řeckých a tureckých jednotek, které z náboženských a jazykových důvodů požadovali turečtí ministři. V reakci na to viceprezident Küçük rozhodnutí vlády vetoval, což byla strategická chyba, která umožnila prezidentu Makariovi rozhodnout, že armáda nebude vytvořena vůbec. Tento krok měl za následek vytváření tajných vojenských oddílů v rámci obou komunit za intenzivní asistence mateřských zemí, Turecka a Řecka, včetně masivních dodávek zbraní (Soulioti, 2006, 167-169; Hradečný, 1999, s. 88).

Všechny tyto zmíněné krize pak poskytly prezidentu Makariovi příležitost k pokusu o definitivní získání dominantního postavení pro kyperské Řeky. Pod záminkou nefunkčnosti stávající ústavy prezident 30. listopadu 1963 navrhl 13 jejích změn, jejichž přijetí by de facto z Kyperské republiky vytvořilo centralizovaný unitární stát a z turecké komunity pouhou národnostní menšinu. Tyto návrhy by totiž znamenaly zrušení ústavních záruk jako práva veta, separátních municipalit, komunálních komor, potřeby dvojí většiny pro některá rozhodnutí parlamentu, či například snížení proporčního zastoupení Turků ve státní správě (Nedjatigil, 1982, s. 11). Spolu s těmito návrhy na změnu ústavy zároveň v rámci řecko-kyperské komunity vznikl také tajný plán Akritas, se kterým byl seznámen nejen prezident Makarios, ale také zástupci řecké vlády a armády. Plán byl v podstatě programem rozvratu republiky a uskutečnění konečného cíle, enosis. Zástupci turecké komunity měli být provokováni k incidentům,

což by bylo vykládáno jako akt rebelie a opravňovalo řeckou komunitu k případné radikální reakci. Zároveň plán počítal s vojenskými akcemi v případě odmítnutí změn ústavy tureckou komunitou. Případný turecký odpor měl být tvrdě potlačen během „jednoho až dvou dnů (Nedjatigil, 1982, s. 14-16; Sonyel, 2003, s. 60-62).

Zástupci turecké komunity i Turecka samotného plán dle očekávání okamžitě odmítli, což v souladu s plánem Akritas vyvolalo sérii násilností vůči tureckým obyvatelům, během kterých bylo zabito několik set kyperských Turků, desítky vesnic byly vypáleny a desetitisíce lidí vyhnány ze svých domovů. Situace na Kypru velmi brzy začala připomínat občanskou válku, kdy neustále docházelo k ozbrojeným střetům mezi zástupci obou komunit (Hradečný, 1999, s. 88-91). Reprezentanti turecké komunity Fazıl Küçük a Rauf Denктаş na krizi reagovali tiskovou konferencí 29. prosince, kdy ohlásili odchod tureckých zástupců ze státních institucí. Küçük doslova prohlásil: „Kyperská ústava je mrtvá. Není žádná šance, že by turecká komunita mohla nadále žít společně s řeckou komunitou.“ Další plány reprezentantů turecko-kyperské komunity pak poodhalil 10. ledna 1964 v rozhovoru pro *Le Monde*: „Chceme vytvořit samostatný stát. Již probíhá vytváření separátní administrativy, máme vlastní policii a telekomunikace. Pokud je nám známo, vláda arcibiskupa Makaria již dále neexistuje“ (Soulioti, 2006, s. 369-370).

Odchodem kyperských reprezentantů ze státních institucí definitivně skončil krátký kyperský pokus o vládu založenou na principech konsociační demokracie. Pokus, který byl však odsouzen k nezdaru již od samého počátku. Jak podotýká Arend Lijphart, konsociační řešení není možné aplikovat proti vůli samotných segmentů, tím spíše segmentu majoritního (Lijphart, 1977, s. 160). Elity obou komunit podepisovaly ústavu Kyperské republiky s tím, že jde o řešení dočasné a nadále si uchovaly své původní cíle, enosis v případě řecké a rozdělení ostrova v případě turecké komunity. Další nepříznivé faktory, jako značná nerovnováha mezi segmenty a neexistující geografická izolace pak působily především jako katalyzátory vzájemných sporů. Zástupci obou komunit rádi využili každé příležitosti k rozvracení systému, který měli naopak budovat. Tento příklad jasně ukazuje, že Lijphartova teze o nezbytnosti odhodlání elit udržet nastavený systém je platná.

4. Současné podmínky pro konsociační demokracii na Kypru

V této části práce rozeberu, jak se změnilы podmínky pro zavedení a udržení systému na bázi konsociační demokracie na Kypru. Zaměřím se především na tři hlavní faktory, které zapříčinily rozpad republiky na začátku 60. let, tedy vůli elit takový systém vytvořit a udržet, rovnováhu mezi segmenty a segmentální izolaci. Podrobněji se budu věnovat také otázce existence kyperské národní identity, jakožto potenciální zastřešující loajality, která by oběma komunitám mohla pomoci překlenout vzájemné rozdíly. Stručně také zmíním stav některých dalších příznivých faktorů definovaných Lijphartem.

4.1. Rovnováha mezi segmenty a segmentální izolace

Tyto dva faktory zde uvádím společně, protože to byly ty stejné události, nebo minimálně události spolu do značné míry související, které měly v posledních desetiletích zásadní vliv na jejich vývoj.

Změny směřující k prohlubování segmentální izolace začaly již v důsledku vzájemných ozbrojených srážek po rozpadu republiky a odchodu tureckých reprezentantů ze státních institucí na konci roku 1963. Během těchto násilností uprchlo více než 25 000 příslušníků turecko-kyperské komunity do bezpečí enkláv v severní části ostrova. Jednalo se tedy asi o jednu čtvrtinu ze zhruba stotisícové turecké komunity na Kypru. (Hradečný, 1999, 90-91; Darquennes, 2004, s. 17). Od tohoto okamžiku začaly obě komunity budovat své vlastní separátní administrativy. Ústava z roku 1960 sice zůstala v platnosti, nicméně za nepřítomnosti tureckých reprezentantů došlo k jejím změnám, které z Kyperské republiky vytvořili centralizovaný unitární stát. Tyto kroky fakticky znemožnily návrat tureckých reprezentantů do svých ústavou garantovaných funkcí, o což sice stáli, nicméně jejich návrat by znamenal souhlas s těmito provedenými změnami. V reakci na tyto jednostranné změny ze strany kyperských Řeků pak reprezentanti turecké komunity vyhlásili v severní části ostrova autonomní správu pod vedením tzv. Hlavního výboru (Nedjatigil, 1982, s. 28-38; Hradečný, 1999, s. 92-93).

Zlomovým byl však až rok 1974. Nové vedení řecké vojenské junty⁵ došlo k názoru, že prezident Makarios opustil myšlenku enosis a je potřeba ho odstranit. „Operace Prezident“, jak znělo kódové označení pro puč organizovaný řeckou juntou, byla odstartována 15. června bombardováním prezidentského paláce Národní gardou. Již v poledne pak přes kyperskou státní televizi ohlašovali prezidentovu smrt: „Makarios je mrtvý. Ať žije Národní garda! Helénismus žije na Kypru!“ To však nebyla pravda, prezidentovi se podařilo pod ochranou OSN uprchnout do New Yorku. Jako loutkový prezident Kyperské republiky byl vybrán Nicos Sampson, známý svojí nenávisť vůči Turkům, kterou projevil například v roce 1969, kdy byl pod heslem „smrt Turkům“ zvolen do kyperského parlamentu (Sonyel, 2003, s. 341-344).

To samozřejmě nemohlo zůstat bez reakce ze strany Turecka a samotné turecko-kyperské komunity, které od Sampsona hrozilo obrovské riziko. O tom, že si nebezpečí z jeho strany byli turecko-kyperští reprezentanti dobře vědomi, svědčí výrok Raufa Denktäše, že je „nepřijatelný jako by byl Adolf Hitler jako prezident Izraele“ (Sonyel, 2003, s. 344). Turecko na převrat zareagovalo ultimátem požadujícím Sampsonovo odvolání. Vzhledem k nulové reakci pak 20. června došlo k vylodění turecké armády na severu Kypru. Intervence byla ukončena 16. srpna, kdy se pod tureckou nadvládou nacházelo více než 36% ostrova. Takto nastavená linie dodnes rozděluje obě národní komunity. Řecká junta tak dosáhla pravého opaku, než byl její záměr, tedy definitivního rozdělení ostrova a obrovských územních zisků pro tureckou komunitu. V důsledku invaze docházelo také k masivním přesunům obyvatelstva. Kyperští Řekové z Tureckem okupovaného území museli narychlo opustit své domovy a zbylí příslušníci turecké komunity v jižní části ostrova byli násilně vypuzeni na sever. Dle odhadů řecko-kyperských představitelů byl počet uprchlíků kolem 200 000. (Sonyel, 2003, s. 344-360; Hradečný, 1999, s. 112-115).

Události roku 1974 jednoznačně posílily tureckou komunitu, jejíž reprezentace tím získala mnohem větší sebevědomí. Již v roce 1975 byl jednostranně vyhlášen Turecký federální stát Kypr s liberální demokratickou ústavou, který měl být

⁵ V roce 1967 provedla skupina důstojníků v Řecku vojenský puč, v jehož důsledku byla legitimně zvolená vláda nahrazena vojenskou juntou v čele s vůdcem pučistů, plukovníkem Papadopolosem. Ten byl však v roce 1974 z důvodu svých umírněných postojů svržen a nahrazen šéfem vojenské policie Dimitriem Ioannidisem, který v kyperské otázce prosazoval okamžité provedení enosis (Hradečný, 1999, s. 101-110).

rovnocennou protiváhou Kyperské republiky. Slovo „federální“ v jeho názvu ještě odkazovalo na vůli turecké komunity najít společné řešení s kyperskými Řeky, což se však změnilo 15. listopadu 1983, kdy severokyperský parlament jednomyslně schválil definitivní vyhlášení nezávislosti severního Kypru na Kyperské republice a vznik Severokyperské turecké republiky (TRNC) (Dodd, 2010, s. 131-149).

Velmi důležitým fenoménem, který zásadně ovlivnil rovnováhu mezi segmenty na Kypru, je turecká kolonizace, organizovaná jak Tureckem, tak samotnou TRNC s cílem ovlivnit demografickou strukturu severní části ostrova. Kolonizace probíhala ve dvou vlnách. První, probíhající v letech 1975-1979, zahrnovala především venkovany z Anatólie, kteří získali pozemky a domy uprchlých Řeků a vojáky, kteří se podíleli na invazi i s jejich rodinami. Druhá vlna pak přišla kolem let 1985-1990 a zahrnovala především chudé městské obyvatelstvo, které bylo následně využíváno jako levná pracovní síla (Pericleous, 2009, s. 157-159). O tom, jaký vliv měla kolonizace na demografickou skladbu kyperské populace, se můžeme přesvědčit ve výsledcích sčítání lidu v TRNC v roce 2006. Dle těchto informací žilo v roce 2006 v TRNC více než 265 tisíc obyvatel, z nichž 15%, tedy více než 27 tisíc, se narodilo v Turecku. Na otázku místa narození rodičů, pak odpověď Turecko zvolilo dokonce 25% severokyperské populace. Zajímavé je, jak se tato čísla rozcházejí s odhady jihokyperské vlády, které počítají s více než sto tisíci kolonisty. Jaká z těchto čísel jsou blíže ke skutečnosti, bohužel není možné ověřit, nicméně obě dokazují, že turecká kolonizace měla nezanedbatelný vliv na velikost severokyperské populace (Hatay, 2007; Darquennes, 2004, s. 17).

Jak je z výše uvedených informací zřejmé, došlo od roku 1964 k výrazným změnám. Segmentální izolace je po turecké invazi z roku 1977 téměř dokonalá. Dokazují to i čísla publikovaná bruselským Research Centre on Multilingualism, dle kterých žije v Kyperské republice pouze 361 Turků a v Severokyperské turecké republice pak jen asi 400 Řeků (Darquennes, 2004, s. 18). Izolace navíc není pouze geografická, ale vzhledem k existenci dvou samostatných států⁶, i správní a kulturní. K důležitým změnám pak došlo i v případě rovnováhy mezi segmenty. Tento faktor na Kypru samozřejmě nikdy příznivý nebude, protože zde vždy bude problém dvou a řecká komunita bude tu tureckou početně několikanásobně převyšovat, nicméně oproti roku

⁶ Severokyperská turecká republika sice není mezinárodně uznána, nicméně de facto se jedná o plnohodnotný stát

1960 došlo přeci jen k jistému zmírnění. Především v důsledku značného územního zisku po turecké intervenci v roce 1977 a mírného populačního nárůstu díky turecké kolonizaci, je dnes turecko-kyperská komunita ve výrazně lepší situaci, než tomu bylo právě v 60. letech.

4.2. Odhodlání elit vytvořit a udržet konsociační demokracii

Jak jsem již ukázal, byla to právě neochota elit obou kyperských komunit udržet nastavený systém, což mělo největší podíl na jejím rozpadu. Zatímco turecká komunita po roce 1974 do jisté míry dosáhla svého cíle, tedy rozdělení ostrova, kyperští Řekové se museli svého snu o enosis vzdát. V této kapitole budu především diskutovat otázku, zda je dnes, téměř 50 let od rozdělení ostrova, mezi elitami obou segmentů vůle a odhodlání nejen najít společné řešení na bázi konsociační demokracie, ale také ho dlouhodobě udržet. Nejprve se zaměřím na vývoj politických elit v obou komunitách a následně na případu Annanova plánu ukáži, že takové odhodlání je mezi kyperskými politickými elitami stále velmi vzácné.

4.2.1. Řecko-kyperská politická reprezentace

Hlavním cílem reprezentantů řecké komunity na Kypru bylo již od 19. století spojení s mateřskou zemí, Řeckem. Sen o enosis pak přetrval i v období republiky na začátku 60. let a značnou měrou přispěl k jejímu zániku. Bylo by očekávatelné, že po rozdělení ostrova a odchodu tureckých zástupců ze státních institucí, tyto snahy ještě zesílí. To se však nestalo. Prezident Makarios provedl reformy, které z Kyperské republiky vytvořily stát unitárního charakteru a veškeré jeho kroky směřovaly spíše k posílení její nezávislosti. On takovéto dohady vždy odmítal s tím, že enosis zůstává jeho dlouhodobým cílem, nicméně na něj ještě nenastal ten vhodný okamžik. Tento odklon od dřívějšího hlavního cíle však není překvapivý s ohledem na politickou situaci v Řecku, kdy od roku 1963 jedna politická krize střídala druhou. Řecko jednoduše přestalo být onou vysněnou zemí, jak tomu bylo dříve (Sonyel, 2003, s. 172-213).

Toto prezidentovo chování značně znepokojovalo politické elity v samotném Řecku, které se práva na Kypr nehodlaly vzdát. Kritizovaly především fakt, že se Makarios odmítá podřídit jejich vůli a názoru, že politiku Kypru má ovládat Řecko, jakožto centrum helénismu. Kroky, které řečtí představitelé podnikali, aby vliv prezidenta Makaria omezily, pak pouze přispěly k jeho odklonu od myšlenky enosis a

v konečném důsledku omezily vliv samotného Řecka na kyperskou politiku. Příklad takového kroku je incident z roku 1967, kdy na příkaz řecké junty jednotky Národní gardy pod vedením generála Grivase, jehož vliv na kyperskou politiku po nástupu vojenského režimu v Řecku značně vzrostl, zaútočily na dvě vesnice obydlené tureckým obyvatelstvem. Výsledkem bylo 27 obětí. Pod hrozbou turecké intervence byla řecká junta donucena odvolat generála Grivase zpět do Řecka a stáhnout z Kypru veškeré své vojenské oddíly. Z incidentu pak vyšla posílená turecká komunita, pro niž byl útok veden (Hradečný, 1999, s. 92-96; Sonyel, 2003, s. 224-226). Ještě tragičtěji pro řeckou komunitu pak dopadl řeckou vojenskou juntou zorganizovaný převrat proti prezidentu Makariovi v roce 1974, který vyústil v tureckou invazi a definitivní rozdělení ostrova, na kterém opět profitovali především kyperští Turci. Tento nepromyšlený krok Řecka tak definitivně pohřbil poslední zbytky tužeb po enosis v rámci řecké komunity (Pericleous, 2009, s. 117).

Tři roky po turecké invazi prezident Makarios zemřel a politická scéna Kyperské republiky se začala přetvářet. Stranický systém, reprezentovaný čtyřmi hlavními stranami, který se vyvinul právě v těchto letech, v zásadě přetrval dodnes. Ve vztahu k otázce budoucího uspořádání je možné tyto strany rozdělit do dvou proudů. První, reprezentující vůli po rychlém kompromisním řešení, byl zastoupen v první řadě konzervativním Demokratickým shromážděním (DISY) a částečně také kyperskou komunistickou stranou (AKEL), fungující již od 20. let, kdy ale patřila k zastáncům enosis. DISY byla založena roku 1976 zkušeným kyperským politikem Glafkem Cleridem, který si uvědomoval, že řecko-kyperská komunita není ta, která tahá za delší konec. Tak výhodné uspořádání, jakým pro kyperské Řecko byla republika z roku 1960, totiž již skutečně na programu nebylo a Clerides byl toho názoru, že čím déle se bude řešení odkládat, tím horší pro ně bude. Sám preferoval multiregionální federaci se silnou ústřední vládou, ale v případě neprůchodnosti takového řešení byl ochoten přistoupit na federaci na geografickém principu s výraznou autonomií pro obě komunity, tedy řešení odpovídající konsociační demokracii (Pericleous, 2009, s. 116; Michael, 2009, s. 39-41).

Druhý proud byl pak reprezentován Demokratickou stranou (DIKO), založenou zkušeným Spyrosem Kyprianou taktéž v roce 1976 a Hnutím za sociální demokracii (EDEK), vzniklým již v roce 1969 pod vedením Vassose Lyssaridesse. Tyto strany zastávaly tvrdou linii po vzoru prezidenta Makaria. Jejich bezvýhradnou podmínkou k jakémukoli řešení bylo umožnění návratu všem řecko-kyperským uprchlíkům do

svých domovů a stažení veškerých tureckých jednotek z Kypru. Lyssarides například také v reakci na pozici Glafka Clerida prohlásil, že „federace na geografickém principu je pseudonymem pro totální tureckou okupaci Kypru“. Místo rozhovorů mezi lídry obou komunit preferoval internacionalizaci konfliktu (Michael, 2009, s. 39-42; Pericleous, 2006, s. 104-106).

Tyto rozdílné postoje se naplno projeví v dalších letech při rozhovorech o možném uspořádání. První takovou situací byly návrhy generálního tajemníka OSN v roce 1983. Byť tyto návrhy vyznívaly jednoznačně příznivě pro řecko-kyperskou komunitu na úkor té turecké, byly prezidentem Kyprianou a stranou EDEK jednoznačně odmítnuty, což vyvolalo rezignaci jeho ministra zahraničí. Komunisté i Cleridova DISY naopak tyto návrhy vítali. Tyto postoje řeckých elit také do značné míry přispěly k přesvědčení kyperských Turků, že je neberou vážně a k vyhlášení nezávislosti ještě v témže roce. K ještě ostřejšímu sporu v rámci řecko-kyperské politické scény pak došlo o tři roky později. Návrhy tehdejšího generálního tajemníka Pereze de Cuellara na federaci založenou na existenci dvou rovnoprávných komunit byly unikátní příležitostí k nalezení konečného řešení, které podporovali dokonce i představitelé Řecka a Turecka a překvapivě i lídr kyperských Turků Rauf Denктаş projevil vůli k ústupkům a k přijetí daných návrhů. Byl to však opět prezident Kyprianou, který návrhy oproti očekáváním odmítl, což vyvolalo na řecko-kyperské politické scéně bouři. Prezidentovo rozhodnutí podpořily strany EDEK a DIKO, zatímco zástupci AKEL a DISY se proti němu ostře ohradili a dokonce volali po jeho okamžité rezignaci, ke které k jejich zklamání nedošlo (Dodd, 2010, s. 146-154).

4.2.2. Turecko-kyperská politická reprezentace

Zcela dominantní osobností turecko-kyperské politické scény byl po dlouhá desetiletí Rauf Denктаş, velký propagátor rozdělení ostrova a vzniku nezávislého turecko-kyperského státu. Po svém návratu na Kypr po incidentu v roce 1967 se ihned ujal role lídra komunity. Zpočátku sice pouze neoficiálně, kdy podporoval viceprezidenta Fazıla Küçüka, nicméně v roce 1973 ho ve funkci vystřídal a po deklaraci nezávislosti v roce 1983 byl zvolen prvním prezidentem Severokyperské turecké republiky, kterým vydržel až do roku 2005 (Dodd, 2010, s. 88-150). Jako jediné řešení společného státu s kyperskými Řeky viděl federaci založenou na existenci dvou rovnoprávných komunit s velmi slabou centrální vládou. Vhodným řešením pro něj ale bylo i žádné řešení. Denктаşova podpora v rámci turecko-kyperské komunity byla

obrovská, především díky jeho obrazu, jako kyperského Mustafy Kemala, který dokázal zachránit svůj lid v těžkých časech a zajistil mu bezpečnost a svobodu (Pericleous, 2009, s. 155-157).

Zpočátku neotřesitelná Denktaşova pozice však postupem času slábla, když se proti němu začala na obou stranách profilovat opozice. Po Denktaşově odchodu z důvodu zvolení prezidentem se do jím založené nacionalistické Strany národní jednoty (UBP) dostal Derviş Eroğlu, odpůrce jakéhokoli kompromisu s řeckou komunitou, který prezidenta ostře kritizoval za jeho umírněné názory. Eroğlu se v roce 1985 stal premiérem, kterým vydržel, s výjimkou dvou let v 90. letech, až do roku 2004. V roce 2010 byl pak zvolen prezidentem TRNC. Je tedy zřejmé, že značná část existence turecko-kyperské republiky byla ve znamení koexistence prezidenta Denktaše a předsedy vlády Eroğlua. I přes fakt, že oba pocházeli z jasně nacionalistického tábora a jejich pohledy na budoucí řešení situace na Kypru se v mnohém nelišily, bylo toto soužití provázáno řadou sporů, především týkajících se kompetencí v zahraniční politice, kdy premiér jen těžko snášel Denktaşovu dominanci v této oblasti (Dodd, 2010, s. 156-157).

Z druhé strany se proti prezidentově nacionalistické politice stavěly nově vzniklé levicové strany, především Republikánská turecká strana (CTP) vedená Özkerem Özgürem a částečně také umírněnější Komunální osvobozeněcká strana (TKP). Především CTP tvrdě Denktaše kritizovala za jeho nesmiřitelnou politiku a odmítání kompromisu. Odmítala také ekonomickou závislost na Turecku a prosazovala spíše užší spojení s jihem ostrova. Již v 70. letech také navázala úzké kontakty s řecko-kyperskými komunisty (Pericleous, 2009, s. 158). I přes tyto smířlivé postoje se však názory CTP na formu budoucího uspořádání zásadnějším způsobem od prezidentových nelišily. Odmítala sice trvalou existenci nezávislého severokyperského státu, nicméně stejně jako on kritizovala kyperské Řeky za to, že neakceptovali novou situaci po roce 1974. Odmítala stažení tureckých vojsk z ostrova a jako jediné možné uspořádání viděla federaci založenou na existenci dvou rovnoprávných komunit se slabou federální vládou. Jen tak šlo podle ní předejít konfliktům pramenícím se vzájemné nedůvěry. (Michael, 2009, s. 43-44; Dodd, 2010, s. 192-258).

Další výraznou změnou prošel severokyperský stranický systém v roce 1993, kdy se po ostrém kompetenčním sporu mezi premiérem Eroğluem a prezidentem Denktaşem od UBP oddělila umírněnější frakce pod vedením prezidentova syna Serdara Denktaše a založila Demokratickou stranu (Dodd, 2010, s. 176-177).

Rozsáhlá podpora pro vládnoucí duo Denктаş – Erođlu začala slábnout až po roce 1995 v souvislosti se zahájením přístupových rozhovorů s Kyperskou republikou do Evropské unie a bankovní krizí v Turecku, která velmi významně ovlivnila i severokyperskou ekonomiku. Oba tyto faktory spustily v rámci turecké komunity na Kypru mohutnou mobilizaci proti Denктаşovu režimu a jeho provázanosti s Tureckem. V roce 2000 se zrodilo občanské hnutí „Tato země je naše“ tvrdě protestující proti propojení severního Kypru s Tureckem a prosazující spojení s jihem ostrova. Do hnutí se aktivně zapojila i CPT. Jeho vznik fakticky reflektoval změnu postojů v rámci turecko-kyperské veřejnosti. Zatímco do roku 2000 prezidentova idea dvou suverénních států nacházela podporu u většiny populace, v letech následujících došlo k jednoznačnému příklonu k federativnímu řešení. V letech 2002 a 2003 pak proběhly masové demonstrace, čítající i více než 60 tisíc lidí. Tato nálada se pak projevila i ve volbách v roce 2003, kdy došlo k první porážce nacionalistické části politického spektra a zároveň k prvnímu vítězství CTP. Její lídr Mehmet Ali Talat se pak o dva roky později dokonce stal prvním nástupcem Raufa Denктаše v pozici prezidenta TRNC (Pericleous, 2009, s. 161-167; Dodd, 2010, s. 206-239).

4.2.3. Annanův plán a následná vyjednávání

Jednoznačně nejbliže k řešení, založeném na principech konsociační demokracie, byl Kypr v roce 2004, kdy v souvislosti s jeho vstupem do EU proběhlo referendum o plánu generálního tajemníka OSN Kofiho Annana. Plán byl odmítnut velkou většinou kyperských Řeků, zatímco turecká komunita mu projevila podporu. Situace okolo Annanova plánu výborně ilustruje nejednotnost politických reprezentací obou komunit ohledně dalšího politického uspořádání na Kypru.

Cílem Kofiho Annana bylo vytvořit skutečně důkladný plán, který by do co největší míry omezoval riziko opakování situace ze začátku 60. let. Na jeho přípravě se tak pracovalo několik let, zapojilo se do ní více než tři sta kyperských expertů a politiků, 50 expertů OSN a jeho finální verze čítala neuvěřitelných 9000 stran. Při jeho přípravě se vycházelo z požadavků obou komunit a inspirace se čerpala i ze západoevropských modelů, především švýcarského a belgického, což v důsledku vedlo k faktu, že navrhované uspořádání bylo do značné míry postaveno na logice konsociační demokracie (Yakinthou, 2009b, s. 25-31).

Navrhovaná Spojená kyperská republika měla být velmi volnou federací dvou rovnocenných států s velmi rozsáhlou autonomií, včetně vlastních právních systémů. Hlavní exekutivní orgán na federální úrovni, prezidentská rada, měla po zkušenostech z 60. let mít spíše symbolickou úlohu, zatímco hlavní politická rozhodnutí se měla odehrávat na úrovni jednotlivých komunit. V tomto ohledu je patrný soulad s tezí Arenda Lijpharta o výhodnosti malého zatížení systému pro konsociační demokracii, protože výrazně omezuje prostor pro případné spory. Při konstrukci prezidentské rady se vycházelo ze švýcarského modelu sedmičlenné federální rady, nicméně její volba měla probíhat z jednoho volebního seznamu, což mělo za cíl podpořit předvolební spolupráci. Její zvolení také vyžadovalo separátní většiny v obou komunitách. Rotující prezidentství pak mělo omezit spory plynoucí ze soužití prezidenta a vice-prezidenta, jakých jsme byli svědky v 60. letech (Michael, 2009, s. 173-176; Yakinthou, 2009b, s. 31-32).

Proporcionalita měla být zajištěna především v bikamerálním parlamentu, jehož složení odráželo odlišné zájmy obou komunit. Zatímco rozložení v poslanecké sněmovně mělo odrážet velikost obyvatelstva, jak požadovala řecká strana, rovnocenné zastoupení v senátu odráželo turecký požadavek na politickou rovnoprávnost obou států. Na žádost kyperských Řeků bylo odstraněno exekutivní veto, které paralyzovalo republiku z roku 1960, a nahrazeno „principem kooperace“, kdy žádné rozhodnutí nemohlo být učiněno reprezentanty z pouze jednoho státu a žádná jedna osoba, včetně prezidenta, nemohla zablokovat funkčnost federace. (Yakinthou, 2009b, s. 27-30).

I přes veškerou snahu co nejvíce vyhovět požadavkům obou komunit, Annanův plán u velké části politických reprezentací tvrdě narazil. V konečné verzi byl představen v roce 2002. Tehdejší již čtyřiaosmdesátiletý řecko-kyperský prezident Glafkos Clerides sice vyjádřil s plánem souhlas, nicméně o tři měsíce později ho v prezidentských volbách s podporou AKEL porazil předseda strany DIKO Tassos Papadopoulos, který již ve své kampani plán ostře kritizoval (Christophorou, 2003, s. 95-110). Plán odmítnul i prezident Denktas. Argumenty tehdejších prezidentů byly v zásadě totožné, oba považovali ústupky vůči druhé komunitě za příliš rozsáhlé a pro tu jejich nebezpečné (Christophorou, 2005, s. 87).

Politické reprezentace obou komunit pak v otázce přijetí Annanova plánu ukázaly značnou nejednotnost, a to mnohdy nejen mezi stranami, ale i uvnitř. Jak již bylo zmíněno, postoj řecko-kyperského prezidenta Papadopoula byl negativní, což potvrdil i ve svém emotivním projevu v dubnu roku 2004, kdy vyzýval kyperské Řeky k

„odmítnutí Annanova plánu v zájmu ochrany jejich práv, jejich důstojnosti a jejich historie“ (Christophorou, 2005, s. 89). Stejně stanovisko velmi rychle zaujala i jeho vlastní strana DIKO. Není překvapující, že negativní stanovisko zaujala i strana EDEK, byť toto rozhodnutí padlo navzdory názoru jejího předsedy Yiannakise Omiroua (Christophorou, 2005, s. 89-90). Zajímavá byla situace v komunistické straně AKEL, jejíž představitelé dlouho vydávali vyjádření na podporu přijetí Annanova plánu, což podpořilo i stanovisko její centrální komise. O to více překvapující pak bylo konečné doporučení stranického sněmu z dubna 2004, které navrhovalo referendum o plánu odložit. V opačném případě doporučilo plán odmítnout. Předseda komunistů Demetris Christofias pak tento překvapivý a nejasný přístup označil za „jiné ne“ (Pericleous, 2009, s. 296-302; Christophorou, 2005, s. 91). V komplikované situaci se ocitl lídr DISY, Nikos Anastasiades. Jeho strana, tradičně největší zastánce nalezení kompromisního řešení, byla totiž vnitřně značně rozdělena a hrozilo, že silící nacionalistická část strany převáží. Jako sjednocující element však na sněmu zapůsobil projev bývalého předsedy Glafka Clerida, který důrazně podpořil Anastasiadovo doporučení plán přijmout. V napjaté atmosféře nakonec delegáti rozhodli ve prospěch Annanova plánu. DISY tak byla jedinou z parlamentních stran řecko-kyperské komunity, která doporučila volit „ano“ (Pericleous, 2009, s. 304-306; Christophorou, 2005, s. 91).

Jednotná nebyla ani turecko-kyperská reprezentace. Negativní postoj prezidenta Denктаše byl doplněn o stejně zásadní odmítnutí ze Strany národní jednoty premiéra Eroğlua. Další zástupce nacionalistické části politického spektra, Demokratická strana, ze začátku sice váhala, nicméně následně plán taktéž odmítla. Tento postoj byl pak lehce zmírněn předsedou strany, Serdarem Denктаšem, který vyzval své příznivce, aby volili podle svého vlastního rozhodnutí. Plán dle očekávání jednoznačně podpořila strana CTP premiéra Talata i nově založené Hnutí za mír a demokracii, které se v roce 2003 poprvé a naposledy dostalo do Parlamentu (Christophorou, 2005, s. 91-93).

Vzhledem k rozsáhlé negativní kampani naprosté většiny řecko-kyperských stran není odmítavé stanovisko této komunity překvapivé. Odmítnutím Annanova plánu však vyjednávání neskončila a další na první pohled příznivá situace k nalezení řešení se naskytl v roce 2008, kdy byl do čela řecko-kyperské komunity zvolen zástupce komunistické strany, Demetris Christofias, který zastával mnohem konstruktivnější přístup než jeho předchůdce Papadopoulos. Christofias byl navíc dlouholetým známým prezidenta TRNC Talata, což ještě více oživilo naděje, které ale velmi brzy pohasly.

Prezident Christofias se ocitl pod značným tlakem vládní strany DIKO, která hrozila odchodem z vlády v případě přílišných ústupků vůči turecké komunitě. Jednání tak nepřinášela vytoužené výsledky, což vyústilo ve značně negativní náladu na severu ostrova a prohru CTP a prezidenta Talata ve volbách v letech 2009 a 2010. Do čela TRNC se opět vrátila nacionalistická Strana národní jednoty a prezidentem byl zvolen Derviş Eroğlu, který nyní ještě aktivněji prosazoval řešení na bázi dvou států, kdy v kampani využíval i příkladu pokojného rozchodu Čechů a Slováků. K přerušení rozhovorů pak došlo ke konci roku 2012 (Morelli, 2013, s. 3-21; Dodd, 2010, s. 258-266).

Cílem této kapitoly bylo především ukázat, že vůle k nalezení, natož k následnému udržení, společného řešení mezi reprezentacemi obou komunit stále rozhodně není samozřejmostí. Na jednu stranu je zde sice patrný pokrok oproti období 60. let, kdy společný stát nechtěl prakticky nikdo. V současnosti alespoň část politické reprezentace nalezení společného řešení podporuje, nicméně její většina stále setrvává na svých pozicích a není ochotna přistoupit na nezbytné ústupky. Ani příznivé politické okolnosti let 2004 či 2008 nevedly k nalezení konsenzu a je velmi nepravděpodobné, že by se na této situaci v dohledné době něco změnilo.

4.3. Existence zastřešující loajality

Výsledek referenda o Annanově plánu svádí k interpretaci, že minimálně v řecké části kyperské populace podpora pro řešení založené na principech konsociační demokracie chybí. Vzhledem k negativní kampani ze strany značné části řecko-kyperských politických elit, jejichž vliv na konečné rozhodnutí nelze podceňovat, si však tato otázka zaslouží analýzu. Věnovat se budu především otázce, zda existuje vedle řecké a turecké identity také jednotná kyperská identita, která by, jak uvádí Arend Lijphart, mohla působit jako příznivý faktor vedoucí ke zmírnění tlaků vznikajících z rozdílnosti obou národních komunit. V druhé části se pak zaměřím na preference kyperských občanů ohledně budoucího politického uspořádání, především na jejich vztah k řešení založeném na konsociačních principech, čímž ověřím přítomnost dalšího příznivého faktoru, tedy zda je v kyperské veřejnosti pro konsociační řešení podpora.

4.3.1. Existuje společná kyperská národní identita?

Jak jsem v této práci již ukázal, turecký a řecký etnický nacionalismus ovládl kyperskou populaci v devatenáctém a na začátku dvacátého století a rozdělil jí tak na dva navzájem soupeřící bloky. Řecká komunita pokládala sebe sama za součást širší helénské kulturní komunity a k Řecku vzhlížela jako k mateřské zemi. Tento vztah byl sice významně oslaben po Řeckem zosnovaném puči v roce 1974, nicméně onen pocit sounáležitosti do značné míry přetrval dodnes. Turecký nacionalismus na Kypru je pak zásadně méně ideologicky založený. Jeho vznik byl v především důsledkem obav z prohlubujícího se řeckého nacionalismu a jeho snah o připojení ostrova k Řecku, což by pro tureckou komunitu znamenalo významné omezení jejich práv a výsad. V současnosti je pak turecký nacionalismus udržován především díky ekonomické a logistické podpoře Turecka vůči TRNC (Calotychos, 1998, s. 16-17). Vzájemnému sblížení obou komunit a sjednocení pod jednou kyperskou identitou je znemožňováno také traumaty, která si s sebou obě komunity stále nesou z relativně nedávné historie. Turecká komunita jen těžko dokáže zapomenout na traumatizující desetiletí mezi lety 1964 a 1974, kdy byli její příslušníci v podstatě uvězněni v severních enklávách o velikosti asi jen tři procent území ostrova. Turecko-kyperští učenci upozorňují na strádání jejich komunity v tomto období a na její ponižování ze strany majoritních Řeků. Řecká komunita si pak svá traumata nese především z turecké invaze v roce 1974, kdy bylo obrovské množství jejich příslušníků vyhnáno ze svých domovů a mnoho dalších přišlo o život (Volkan, 2008, s. 95-101). Tyto události vytvořily mezi oběma komunitami propast, kterou bude velmi obtížné překonat a proces sblížování bude pravděpodobně trvat velmi dlouho.

Vznik kyperského nacionalismu orientovaného spíše občansky a geograficky než kulturně a historicky znesnadňuje i absence společných národních symbolů. Obě komunity používají státní hymny svých mateřských zemí a převzaly od nich i řadu významných státních svátků. Jsme tak například svědky toho, jak v hlavním městě Kypru Nikósii probíhají bouřlivé oslavy výročí osamostatnění Řecka. Chybí i vlajka, kterou by uznávaly obě komunity. Kyperská republika si zachovala vlajku z roku 1960, která však většinou vlaje po boku řecké vlajky, zatímco Severokyperská turecká republika používá svojí vlastní vlajku, po jejímž boku většinou vidíme tu tureckou (Leonard, 2012, 475).

I při pohledu na stranickou politiku je orientace směrem ke kyperskému občanskému národu, místo etnického spíše výjimečná. V rámci kyperské komunity takovou pozici dlouhodobě zastává jen nejstarší komunistická strana AKEL, jejíž podpora pro kyperskou identitu je založena především na antiimperialismu a sekularismu. Dlouhodobě zastává názor, že Řekové a Turci na Kypru by měli bojovat proti imperiálním snahám velmocí o vliv na Kypr a boj o enosis (kromě krátkého období ve čtyřicátých letech) označovala za komplot ortodoxní církve a buržoazie s cílem udržet masu pod svojí kontrolou. Tento její přístup se prokázal i při rozhodování o podpoře Annanova plánu. Mnoho členů strany plán tehdy vnímalo jako imperialistickou konspiraci a snahu zahraničních velmocí o větší vliv na kyperské dění. To také vedlo stranu, jinak nakloněnou sjednocení Kypru, k odmítnutí plánu (Papadakis, 2006, s. 102-103; Pericleous, 2009, s. 222). Na turecké straně je pak nejvýznamnějším zastáncem jednotné kyperské identity především CTP, která zastává názor, že Turci a Řekové na Kypru tvoří jeden národ násilně odloučený etnickým nacionalismem. I díky jejímu úsilí se pak na přelomu tisíciletí podařilo alespoň dočasně vyvolat v rámci kyperské komunity pocit příslušnosti k jednomu kyperskému národu. Ten však bohužel z velké části vymizel po řeckém odmítnutí Annanova plánu. (Vural, 2008, s. 133-136; Pericleous, 2009, s. 161-163).

Jak ukázala zkušenost z počátku dvacátého století, zásadní vliv na budování národní identity má vliv vzdělávání, především výklad národní historie. Pokud by tedy politická reprezentace chtěla v kyperské populaci budovat občanský národ, musí tomu také přizpůsobit školní osnovy. Jak ale ukáží, ty stále spíše prohlubují vzájemnou nedůvěru mezi oběma komunitami. To je zřejmé již při prvním pohledu na řecko-kyperské učebnice historie určené pro základní a střední školy. Základní idea, která jimi prostupuje, je příslušnost Kypru k helénské civilizaci. Již na obálce učebnice pro základní školy stojí: „Kypr je a byl řecký a nic než řecký. Kyperští občané byli a jsou ortodoxní křesťané“ (Papadakis, 2008, s. 132). Kyperská identita je v učebnicích prezentována jako ekvivalent té řecké a ostatní komunity, včetně turecké, jsou tak z této identity vylučovány. Turci jsou v nich popisováni jako krutý, barbarský a krvežíznivý národ, který vždy kyperské občany utlačoval. Období osmanské nadvlády je pak, v rozporu se skutečností, popisováno výhradně v negativních konotacích, kdy řecké obyvatelstvo bylo utlačováno, ponižováno a byla mu odepřena téměř všechna práva. V kontrastu s tím, je pak byzantské období ukazováno jako období největšího rozkvětu helénské, tedy i kyperské, společnosti. Období etnického násilí v 60. letech je pak

ukazováno jako utrpení výhradně řecké komunity a jeho vina je přisuzována výhradně té turecké. Jak jsem již ukázal, i tento popis je značně neobjektivní. Pro revizi školních osnov v oblasti výkladu historie se vyslovila pouze strana AKEL, podporu u zbytku reprezentace však nenalezla (Papadakis, 2008, s. 131-135; Vural, 2008, s. 139).

Paralelní situace vládla až do roku 2003 i na tureckých školách. Kyperská historie zde byla popisována jako součást té turecké, což bylo podtrženo vyobrazením Mustafy Kemala Atatürka na obálce učebnice kyperské historie pro základní školy. Historie v těchto učebnicích začínala Osmanskou nadvládou, která byla popisována jako období svobody a všestranného rozvoje. Řecká komunita byla vyobrazena jako ta, která zradila velkorysou osmanskou toleranci. Největší pozornost byla věnována období mezi lety 1963 a 1974, které bylo popisováno jako barbarský útlak ze strany kyperských Řeků a utrpení Turků. Do detailů zde bylo popisováno vraždění, vyhánění či masové hroby. Rok 1974 byl interpretován jako událost, kdy „hrdinná turecká armáda přišla zachránit turecký lid na Kypru“ (Papadakis, 2008, s. 136). Toto se však, bohužel jen v rámci turecké komunity, změnilo v roce 2003, kdy se k moci dostala CTP. Okamžitě zahájila práce na nových učebnicích historie, které se do škol dostaly již v letech 2004 a 2005. Jak ve své analýze ukazují Yucel Vural a Evrim Ozuyanik (2008), nové učebnice mají za cíl motivovat studenty, aby o událostech přemýšleli, kladli si otázky a vytvářeli si vlastní interpretaci kyperských dějin. Turecko již není označováno za mateřskou zemi a výrazy jako „náš lid“ a „naše země“ se vztahují ke Kypru jako celku. Učebnice se snaží ukázat, že obě komunity mají hodně společného, ale byly rozděleny nacionalismem, který je zde prezentován spíše jako negativní jev (Papadakis, 2008, s. 135-141; Vural, 2008, s. 141-145).

Jaký vliv měl jednostranný výklad dějin kyperských škol na dětské vnímání národní příslušnosti, ukazuje Madeleine Leonard (2012) ve své studii provedené mezi dětmi z obou komunit ve věku 13 až 15 let. Jasně se ukázalo, že turecko-kyperské děti se identifikují spíše s turecko-kyperskou národností než jednotnou celokyperskou. Z jejich odpovědí vyplynulo, že Kypr vnímají jako ostrov, na kterém žijí dva národy. Na první pohled by se pak mohl zdát velmi příznivý pohled řecko-kyperských dětí, které se většinou hlásí ke kyperské národnosti, nikoli řecké či řecko-kyperské. Při hlubším zkoumání jejich odpovědí je však zřejmé, že kyperská identita se pro ně rovná té řecko-kyperské a kyperské Turky považují jen za minoritu, která není součástí kyperského národa.

Není překvapivé, že jednotná zastřešující kyperská identita je na tomto ostrově spíše výjimečným jevem. Její budování by, vzhledem k velmi komplikované historii, vyžadovalo značnou snahu politických reprezentací obou komunit. Bez ní totiž nikdy jednotný kyperský národ nevznikne a obě komunity budou žít ve vzájemné nedůvěře. To se bohužel jeví do budoucna jako nejpravděpodobnější scénář. V rámci turecké komunity sice došlo ke značnému pokroku, díky úsilí strany CTP, nicméně se nezdá, že by se k podobným krokům chystala i řecko-kyperská politická reprezentace, která momentálně spíše onu propast mezi komunitami dále prohlubuje.

4.3.2. Jaké uspořádání preferuje kyperská populace?

V této podkapitole budu pracovat s dvěma průzkumy veřejného mínění, uskutečněnými mezi příslušníky obou komunit v letech 2008-2010, tedy v době probíhajících vyjednávání mezi Mehmetem Ali Talatem a Demetrisem Chrisofiasem. První dvoudílný průzkum byl proveden v letech 2008 a 2009 bruselským „Centre for European policy studies“ (Kaymak, 2008; Lordos, 2009) a druhý v průběhu let 2009 a 2010 iniciativou „Cyprus 2015“ (Beyatli, 2011).

Pozitivním jevem, který oba průzkumy ukazují, je značná touha příslušníků obou komunit, aby definitivní řešení bylo konečně nalezeno. Obě komunity se zároveň shodnou ve své nespokojenosti se současným status quo. Turecká komunita poukazuje především na své zklamání v řecké odmítnutí Annanova plánu, kdežto kyperští Řekové se především obávají o bezpečnost ostrova ve vztahu s Tureckem. Zklamání turecké populace na Kypru se promítlo i v jejich důvěře vůči druhé komunitě. Zatímco většina řecko-kyperské komunity vyjádřila důvěru v obyčejné kyperské Turky, ti naopak v drtivé většině uvedli, že řecko-kyperským spoluobčanům nedůvěřují (Kaymak, 2008, s. 11-24).

Obě komunity se pak značně rozcházejí v jejich preferencích týkajících se podoby budoucího uspořádání. Oba průzkumy jasně ukazují, že zatímco řecká komunita za nejlepší řešení považuje vznik unitárního státu, turecká preferuje existenci dvou mezinárodně uznaných států. Tyto výsledky nejsou překvapivé. Řecká komunita dlouhodobě zastává názor, že její početní převaha jí opravňuje požadovat většinový vliv na fungování státu. Turecká část populace se na druhou stranu nechce vzdát své autonomie a práv, které si za několik desetiletí fungování de facto nezávislého severokyperského státu vydobyla (Beyatli, 2011, s. 18-22; Lordos, 2009, s. 7-9).

Pro účely této práce jsou však nejzajímavější postoje kyperské veřejnosti k řešení v podobě volné federace založené na politické rovnoprávnosti obou komunit, které tak odpovídá principům konsociační demokracie. Pozitivní v tomto ohledu je fakt, že takovéto řešení je, dle obou průzkumů, druhé nejpřijatelnější pro obě komunity, tedy lepší než současný stav. Je sice pravdou, že pouze malá menšina příslušníků obou komunit vyjádřila přání, aby volná federace byla výsledným řešením, nicméně zároveň většina toto řešení neodmítá (Beyatlli, 2011, s. 12-20; Lordos, 2009, s. 7-12).

Z těchto výsledků je zřejmé, že řešení založené na principech konsociační demokracie, tedy federalismus a značná autonomie jednotlivých segmentů je pravděpodobně jediným skutečně průchodným řešením, které neodmítá ani jedna z komunit. Většina obyvatelstva by toto řešení však přijala se značnými výhradami a jen jako nezbytný kompromis. Bylo by tedy příliš naivní interpretovat tyto výsledky jako výrazně rozšířenou podporu kyperské veřejnosti pro konsociační demokracii. Ta je spíše minoritní, zatímco většina populace stále setrvává na svých prioritách, které jsou však nepřijatelné pro příslušníky druhé komunity. Dá se tedy předpokládat, že souhlas s případným řešením založeným na principech konsociační demokracie by byl velmi křehký a v případě zřejmě nevyhnutelných politických sporů v rámci elit obou komunit by mohl úplně vymizet.

Závěr

Cílem této práce bylo nalézt odpověď na otázku, zda uspořádání založené na principech teorie konsociační demokracie, jak ji definoval holandský politolog Arend Lijphart, může Kypru přinést stabilní politický systém, který by definitivně ukončil více než století trvající konflikt mezi řeckým a tureckým segmentem kyperské společnosti.

Prvotním cílem Arenda Lijpharta bylo především upřesnit typologii politických systémů z pera Gabriela Almonda, a popsat ty evropské systémy, které vykazovaly stabilitu i přes značnou kulturní pluralitu. Své poznatky z těchto evropských zemí se pak pokusil aplikovat i na některé státy třetího světa, které právě takovouto polarizací trpěli. Že konsociační demokracie může v praxi přinést takovýmto zemím stabilitu, dokazují například zkušenosti z Libanonu či Severního Irsku po Velkopáteční dohodě. Otázka, zda by tedy konsociační demokracie nemohla být vhodným řešením i pro Kypr, který trpí spory mezi většinovými Řeky a minoritními Turky, se tedy nabízí.

Názna systému založeného na principech konsociační demokracie lze nalézt již v době britské okupace od konce 19. století. Okupační správa tehdy zavedla

samosprávný zákonodárny orgán, tzv. Legislativní radu, jejíž složení částečně reflektovalo poměrné zastoupení obou komunit. Jako pojistka proti přehlasování tureckých reprezentantů většinovými Řeky sloužila přítomnost britských reprezentantů. Právě britský prvek pak vedl ke spíš soutěživému chování, než kompromisnímu, na kterém je teorie konsociační demokracie založena. Poměry zastoupení totiž přímo vybízeli k vytváření ad hoc aliancí mezi reprezentanty britské správy a kyperskými Turky proti řecké komunitě.

Kypr se stal nezávislým státem v roce 1960 a nově nastolené řešení odpovídalo Lijphartem definovanému modelu, kdy bylo možné v systému definovat všechny čtyři základní prvky konsociační demokracie, tedy velkou koalici, menšinové veto, proporcionalitu a segmentální autonomii. Vývoj Kyperské republiky však ukázal, že konsociační demokracie není vhodným řešením pro všechny polarizované státy a především potvrdil důležitost Lijphartových příznivých faktorů, jejichž stav na Kypru rozhodně nebyl příznivý.

Arend Lijphart například upozorňuje na důležitost segmentální izolace, kdy tvrdí, že je výhodné pokud spolu jednotlivé segmenty příliš nepřicházejí do kontaktu. Tento faktor je jediný, který prodělal od roku 1960 tak významné změny, že dnes je možné označit ho za příznivý. V šedesátých letech patřil mezi příčiny neúspěchu konsociačního řešení, kdy jednotlivé segmenty byly promíchané do takové míry, že konflikty byly téměř nevyhnutelné. Klíčovým byl především spor o municipality. Po násilnostech v letech 1963 a 1964 a především po turecké invazi v roce 1974 však došlo k masivním přesunům obyvatelstva, což vyústilo v současný stav, kdy izolace jednotlivých segmentů je téměř dokonalá. Turecká komunita se dnes vyskytuje téměř výhradně v severní části ostrova a Řecká v té jižní. Vývoj autonomní správy a následně de facto nezávislého státu na severu Kypru pak zajistil, že tato izolace dnes není pouze geografická, nýbrž i sociální a politická.

Dalším faktorem, který do značné míry zavinil pád republiky v šedesátých letech, byla značná nerovnováha mezi jednotlivými segmenty, přičemž Lijphart zmiňuje důležitost existence alespoň tří segmentů ve společnosti a jejich zhruba stejné velikosti. Nepřízeň tohoto faktoru je však daná samotnou podstatou kyperské společnosti a k jeho zásadní změně k lepšímu tak ani dojít nemohlo. Vlivem značných územních zisků pro tureckou komunitu po roce 1974 a částečně také díky významné turecké imigraci sice došlo k jistému posílení právě turecké komunity, nicméně hlavní problémy, jako existence pouze dvou segmentů a značná početní převaha řecké komunity zůstaly.

Jako zdaleka nejvýznamnější problém pro nastolení konsociační demokracie na Kypru se i dnes, stejně jako v šedesátých letech, jeví neochota elit přistoupit na kompromisy, které konsociační řešení vyžaduje. Opět je zde tedy potřeba dát Lijphartovi za pravdu, když poukazoval na absolutní nezbytnost tohoto faktoru. Již při vzniku republiky v 60. letech reprezentanti obou ostrovních komunit plánovali její rozvrat, čemuž také přizpůsobili veškeré své kroky a již zmíněné nepříznivé faktory jim velmi často sloužily jako záminka k vyvolání konfliktů. Není divu, že tak první skutečný pokus o konsociační demokracii skončil krveprolitím.

Ani dnešní situace v tomto kontextu není o mnoho příznivější, byť k jistému pokroku došlo. Řecký puč v roce 1974 vyvolal v rámci řecko-kyperské komunity zklamání a definitivně pohřbil touhy kyperských Řeků po spojení s mateřskou zemí. V rámci turecké komunity, která dosáhla vytouženého rozdělení ostrova, pak postupně začala sílit nespokojenost s mezinárodní izolací, která dosáhla svého vrcholu při dojednání vstupu Kyperské republiky do Evropské unie. Vlivem především těchto událostí se v rámci politických reprezentací obou komunit vyprofilovaly i síly, které jsou nakloněny kompromisnímu řešení. Faktem však je, že vůle ke kompromisu je zatím bohužel často v menšině a nacionalistické kruhy v obou komunitách mají stále navrch. To také zapříčinilo, že i za příznivých politických okolností let 2004 a 2008 nebyly politické elity schopny řešení najít.

Nelze samozřejmě vyloučit, že v budoucnu kyperské politické elity, pod vlivem momentální politické situace, dospějí k dohodě na uspořádání na principech teorie konsociační demokracie. Některá světová i česká média dokonce spekulují, že by ve znovusjednocení ostrova mohla vyústit současná ekonomická krize, která tvrdě zasáhla jih ostrova (The Guardian, 2013; Hurriyet Daily News, 2013; The Huffington post, 2013; Česká pozice, 2013). Domnívám se však, že takováto dohoda by nepřinesla stabilní politické uspořádání. Po stabilizaci ekonomické situace by nepochybně velmi brzy začalo docházet ke konfliktům zapříčiněným nespokojeností nacionalistické části politického spektra. Každé volby by tak představovaly riziko destabilizace celého systému v případě vítězství právě těchto nacionálně orientovaných elit. Zároveň se objevují i názory, že by současná situace mohla vést k oficiálnímu uznání Severokyperské turecké republiky ze strany řecké reprezentace. Takovýto vývoj by, dle mého názoru, přinesl ostrovu mnohem stabilnější řešení situace.

Není to ale jen neochota elit, co činí zavedení konsociační demokracie na Kypru spíše nepravděpodobným. Nelze podceňovat ani názor celé kyperské populace, jejíž

souhlas s nastaveným uspořádáním bude nezbytný. V tomto kontextu jsem zjišťoval, zda na Kypru existuje zastřešující identita, která by spojovala celou populaci, o níž se jako o dalším příznivém faktoru zmiňuje i Arend Lijphart. Má zjištění ukázala nejen na neexistenci společné identity u většiny kyperské populace, nicméně také na chybějící kroky především řecko-kyperských politických elit, které by vznik takovéto identity umožnily. V současnosti za největší problém považuji výuku historie na řecko-kyperských školách, která svou povahou spíše prohlubuje vzájemnou nedůvěru a nenávist mezi oběma komunitami. Jak jsem ukázal, podobná situace byla až do roku 2003 i na turecko-kyperských školách, nicméně tam díky reformě Mehmeta Ali Talata došlo k zásadní změně k lepšímu. Právě podpora kyperské identity u mladých obyvatel Kypru je nezbytná k překonání propasti, která mezi oběma komunitami vznikla v důsledku tragických událostí relativně nedávné historie. Tato má zjištění potvrzují i průzkumy veřejného mínění, na jejich základě je zřejmé, že obě komunity preferují rozdílná řešení. Zatímco řecká komunita si přeje unitární stát, ta turecká preferuje uznání Severokyperské turecké republiky jako nezávislého státu. Je sice pravda, že řešení založené na konsociačních principech ani jedna z komunit jasně neodmítá, nicméně není možné hovořit o rozsáhlé podpoře pro takové řešení a případný souhlas veřejnosti s ním by byl velmi křehký.

Na základně získaných poznatků se tedy domnívám, že řešení na principech teorie konsociační demokracie Kypru stabilní politické řešení nepřinese, minimálně v dohledné době. Takovéto řešení by vyžadovalo zásadní a dlouhodobou změnu postojů politických elit v rámci obou komunit, které by nejen byly ochotny přistoupit na nezbytné kompromisy, ale zároveň by aktivně podnikali kroky k vytvoření jednotné kyperské identity. Při pohledu na politické scény obou kyperských států se takováto změna přístupu očekávat nedá. Je však potřeba si také uvědomit, že konsociační řešení je pravděpodobně to jediné, na které je ochotna, byť s velkými výhradami, přistoupit většina populace. Domnívám se tedy, že nejpravděpodobnějším vývojem na Kypru je pokračování současného stavu, který sice obě komunity odmítají, nicméně nalezení řešení se nezdá být v dohledné době pravděpodobné.

Summary

The main aim of this paper was to examine whether a stable solution on Cyprus can be based on the principles of the consociational theory as described by Dutch political scientist Arend Lijphart. This theory was firstly introduced in 1968 as an explanation of the Dutch political system which was stable despite significant religious cleavages. In following years Lijphart and other political scientists tried to apply the consociational theory to the third world countries in order to find out whether this can be a solution to their cultural plurality. Examples like Lebanon or Northern Ireland after the Good Friday Agreement prove that consociational theory can really bring a solution when the conditions are favorable.

Cyprus became an independent state in 1960 when the new republic was founded. The newly established system contained all four key characteristics defined by Lijphart, the grand coalition, mutual veto, proportionality and segmental autonomy. However, as the development of the Republic of Cyprus showed, the consociational democracy doesn't have to be a possible solution to all polarized countries and proved the importance of Lijphart's favorable conditions which were largely missing in Cyprus.

Only one of the factors that contributed to the failure of the republic that improved a lot until now is segmental isolation. During the hostilities in 1964 and Turkish invasion in 1974 many Cypriot citizens had to leave their homes. This caused the division of the island into two self-organized and very homogenous units. Also the balance of powers improved even though it still cannot be considered as favorable. There is the problem of two and the Greek community is still much bigger than the Turkish one.

The most significant reason of the failure of the republic in 1960th were the elites and their missing determination to establish and maintain a system based on the principles of the consociational theory. This again proves the Lijphart's thesis that this condition is the only really necessary one for stable consociational solution. I must admit that there is some improvement since the Greek Cypriot elites had left their desire for enosis and almost all Cypriot elites claim their determination to make concessions and to find compromise solution. However, the reality is different. There is still significant part of both political representations that remains in their positions and don't want to leave it. Even during the times of positive political atmosphere of 2004 and 2008 the elites were not able to find a solution. Of course it is possible that the

politicians will agree on a consociational solution in the future, but it cannot bring a stable system when every future elections will constitute a risk of destabilization in case of the victory of nationalist parts of political representation.

Použitá literatura

Neperiodická literatura

BEYATLI, Derya; PAPADOPOULOU Katerina; KAYMAK, Erol. *Solving the Cyprus Problem: Hopes and Fears*. Nicosia: Interpeace / 'Cyprus 2015' Initiative, 2011.

CALOTYCHOS, Vangelis. *Cyprus and its people: nation, identity, and experience in an unimaginable community, 1955-1997*. Boulder, Colo.: Westview Press, 1998, viii, 336 p. ISBN 08-133-3515-9.

DARQUENNES, Jeroen; SALMASI, Stefano; TIKKA; Marianne; WEBER Peter J.. *EUROMOSAIC III: Presence of Regional and Minority Language Groups in the New Member States*. Brusel: Research Centre on Multilingualism at the KU Brussel, 2004 [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/languages/euromosaic/pdf/brochure_en.pdf

DODD, C. *The history and politics of the Cyprus conflict*. New York: Palgrave Macmillan, 2010, ix, 317 p. ISBN 02-302-4211-1.

HATAY, Mete. *Is the Turkish Cypriot population shrinking?: an overview of the ethno-demography of Cyprus in the light of the preliminary results of the 2006 Turkish-Cypriot census*. Oslo, Norway: International Peace Research Institute, 2007, ix, 317 p. ISBN 978-827-2882-449.

HILL, George. *A History of Cyprus: The Ottoman Province ; the British Colony 1571-1948*. Cambridge: Univ. Press, 1972.

HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: nepřátelé nebo spojenci?*. Praha: Lidové noviny, 2000, 226 p. ISBN 80-710-6378-9.

KAYMAK, Erol; LORDOS, Alexandros; PERISTIANIS, Nicos; WELZ, Gisela. *Building confidence in peace: public opinion and the Cyprus peace process*. 1st ed. Brussels: Centre for European Policy Studies, 2008, viii, 235 p. International library of political studies, 28. ISBN 978-929-0798-217.

LIJPHART, Arend. *The politics of accommodation: pluralism and democracy in the Netherlands*. 2d ed., rev. Berkeley: University of California Press, 1968, xiv, 231 p. ISBN 05-200-2900-3

LIJPHART, Arend. *Democracy in plural societies: a comparative exploration*. New Haven: Yale university press, c1977, x, 248 s. ISBN 03-000-2494-0.

LORDOS, Alexandros; KAYMAK, Erol; PERISTIANIS, Nicos; WELZ Gisela. *People's peace in Cyprus: testing public opinion on the options for a comprehensive settlement*. 1st ed. Brussels: Centre for European Policy Studies, 2009, viii, 235 p. International library of political studies, 28. ISBN 978-929-0798-644.

MARKIDES, Kyriacos C. *The rise and fall of the Cyprus Republic*. New Haven: Yale University Press, 1977, xvii, 200 p. ISBN 03-000-2089-9.

MICHAEL, Michális S. *Resolving the Cyprus conflict: negotiating history*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2009, xii, 292 p. ISBN 02-306-2002-7.

MORELLI, Vincent. CONGRESSIONAL RESEARCH SERVICE. *Cyprus: Reunification Proving Elusive*. 2013. Dostupné z: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41136.pdf>.

NEDJATIGIL, Zaim M. *The Cyprus Conflict: A Lawyers View*. Nicosia: K. Rustem, 1982.

NEVZAT, Altay. *Nationalism amongst the Turks of Cyprus: the first wave*. Oulu, Finland: Oulu University Press, c2005, 467 p. ISBN 95-142-7751-1.

PAPADAKIS, Yiannis; PERISTIANIS, Nicos; WELZ, Gisela. *Divided Cyprus: modernity, history, and an island in conflict*. 1st ed. Bloomington: Indiana University Press, c2006, viii, 235 p. International library of political studies, 28. ISBN 978-025-3347-510.

PERICLEOUS, Chrysostomos. *The Cyprus referendum: a divided island and the challenge of the Annan Plan*. New York: Palgrave Macmillan, 2009, xviii, 430 p. ISBN 18-488-5021-2.

SONYEL, Salahi R. *Cyprus, the destruction of a republic and its aftermath 1960-1974: [British documents]*. New extended ed. Lefkosa: Cyrep, 2003, xiv, 231 p. ISBN 97-569-1216-2.

SOULIOTI, Stella. *Fettered independence: Cyprus, 1878-1964*. Minneapolis, Minn.: Modern Greek Studies, University of Minnesota, 2006, 2 v. in 3. ISBN 978-097-9121-814.

YAKINTHOU, Christalla. *Political settlements in divided societies: Consociationalism and Cyprus*. New York: Palgrave Macmillan, 2009a, xvi, 273 p. ISBN 978-023-0223-752.

YAKINTHOU, Christalla. Consociational Democracy and Cyprus: The House that Annan Built?. In: VARNAVA, Andrekos; FAUSTMANN, Hubert. *Reunifying Cyprus: the Annan Plan and beyond*. New paperback ed. New York: I.B. Tauris, 2009, xii, 282 p. International library of political studies, 28. ISBN 9781845116576.

Periodická literatura

BECKINGHAM, Charles Fraser. Islam and Turkish Nationalism in Cyprus. *Die Welt des Islams: New Series*. 1957, Vol. 5, Issue 1/2, s. 65-83.

CHRISTOPHOROU, Christophoros. A European Course with a Communist Party: The Presidential Election in the Republic of Cyprus, February 2003. *South European Society & Politics*. 2003, roč. 8, č. 3, s. 94-118.

CHRISTOPHOROU, Christophoros. South European Briefing. The Vote for a United Cyprus Deepens Divisions: The 24 April 2004 Referenda. *South European Society & Politics*. 2005, roč. 10, č. 1, s. 85-104.

LEONARD, Madeleine. Us and them: Young people's constructions of national identity in Cyprus. *Childhood*. 2012-11-22, roč. 19, č. 4, s. 467-480. ISSN 0907-5682. DOI: 10.1177/0907568211429209.

LIJPHART, Arend. Consociational Democracy. *World Politics*. 1969, Vol. 21, no. 2, s. 207-225.

PAPADAKIS, Yiannis. A Comparison of Schoolbooks on the "History of Cyprus". *History & Memory*. 2008, roč. 20, č. 2, s. 128-148. ISSN 0935560X.

VOLKAN, Vamik. Trauma, Identity and Search for a Solution in Cyprus. *Insight Turkey*. 2008, roč. 10, č. 4, s. 95-110. ISSN 1302177X.

VURAL, Yucel a Evrim OZUYANIK. Redefining Identity in the Turkish-Cypriot School History Textbooks: A Step Towards a United Federal Cyprus. *South European Society & Politics*. 2008, roč. 13, č. 2, s. 133-154. ISSN 13608746. DOI: 10.1080/13608740802156521.

Internetové zdroje

MACEK, Dan. Zlepší krize vyhlídky na znovusjednocení Kypru? Turci jsou na koni. Česká pozice [online]. 2013 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.ceskapozice.cz/zahranici/evropa/zlepsi-krize-vyhliidky-na-znovusjednoceni-kypru-turci-jsou-na-koni?page=0,1>

YETKİN, Murat. Turkey wants new Cyprus solution bid. The Hürriyet Daily News [online]. 2013 [cit.2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.hurriyetaailynews.com/turkey-wants-new-cyprus-solution-bid.aspx?pageID=238&nID=43914&NewsCatID=409>

KYRIS, George. Cyprus's economic woes could help resolve the island's dispute. The Guardian [online]. č. 2013 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2013/mar/28/cyprus-economic-woe-resolve-conflict>

BAYDAR, Yavuz. Which One Is It: Division or Solution on Cyprus?. The Huffington Post [online]. 2013 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/yavuz-baydar/which-one-is-it-division-_b_2977443.html